

Tussen veerkracht en vrees

De impact van de recessie op de georganiseerde sport

in opdracht van NOC*NSF

**Janine van Kalmthout
Remco Hoekman
Paul Hover
Koen Breedveld**

© *W.J.H. Mulier Instituut*
's-Hertogenbosch, februari 2010

*W.J.H. Mulier Instituut
Centrum voor sociaal-wetenschappelijk sportonderzoek*

*Postbus 188
5201 AD 's-Hertogenbosch*

*t 073-6126401
f 073-6126413
e info@mulierinstituut.nl
i www.mulierinstituut.nl*

Inhoudsopgave

1.	Inleiding	5
2.	Sportverenigingen	7
2.1	Ontwikkeling inkomsten	7
2.1.1	Contributies	7
2.1.2	Horecabestedingen	9
2.1.3	Sponsoring en reclame	11
2.1.4	Gemeentelijke bijdrage	13
2.2	Bezuinigingen	14
2.3	Financiële positie	16
2.4	Conclusie: verenigingen getroffen, maar nog niet omgevallen	18
3.	Gemeentelijke uitgaven aan sport	21
3.1	Draagvlak voor sport gegroeid	21
3.2	Bezuinigingen verwacht	21
3.3	Conclusie: gemeentelijke sportbudgetten onder druk	23
4.	Consumenten	25
4.1	Ontwikkeling persoonlijke financiën	25
4.2	Veranderingen in lidmaatschappen	26
4.3	Verwachte bezuinigingen, in de sport en elders	27
4.4	Gerealiseerde bezuinigingen	28
4.5	Conclusie: consument blijft nog sporten	29
5.	Slotbeschouwing: georganiseerde sport tussen veerkracht en vrees	31
	Bijlage I Onderzoeksverantwoording	37
	Bijlage II Overzicht bronnenonderzoek recessie	41

1. Inleiding

De economische recessie heeft het afgelopen jaar de dagbladen overheerst. Maar sinds 13 november 2009 is de recessie formeel voorbij. Op deze dag werd bekend gemaakt dat Nederland in het derde kwartaal van 2009 uit de recessie is geklommen. Toch is de verwachting dat de gevolgen van de recessie in de sport mogelijk de komende jaren nog voelbaar zijn.

Om na te gaan wat de invloed van de recessie is geweest in het afgelopen jaar en wat de verwachtingen zijn voor het komende jaar heeft in december 2009 heeft een drietal onderzoeken plaatsgevonden. In opdracht van NOC*NSF is een recessiepeiling uitgevoerd onder de sportverenigingen. In samenwerking met de Vereniging Sport en Gemeenten (VSG) is er een recessiepeiling uitgevoerd bij Nederlandse gemeenten. Het laatste onderzoek betreft een peiling onder verenigingssporters en fitnessers.

De recessiepeilingen onder verenigingen en sporters zijn een herhaling van onderzoek dat in het begin van 2009 door het Mulier Instituut is uitgevoerd. In het begin van 2009 werden de berichten over de kredietcrisis steeds ernstiger. Geen enkele sector leek aan de financiële malaise te kunnen ontkomen. De vraag was wat dit zou gaan betekenen voor de sport. Uit de peilingen in het begin van 2009 bleek dat sporters, sportverenigingen en fitnesscentra de gevolgen van de recessie vreesden. Eén op de vijf sporters overwoog op een lidmaatschap te gaan bezuinigen. Acht procent had dat al gedaan. Negen procent van de verenigingen verwachtte aan het einde van jaar niet meer financieel gezond te zijn. Uit deze rapportage zal moeten blijken of de vrees die begin dit jaar leefde ook terecht is geweest.

De onderzoeken worden in afzonderlijke hoofdstukken gepresenteerd. Of en in welke mate de recessie in de sport de komende jaren nog voelbaar zal zijn vormt het thema van het slothoofdstuk. De verantwoording van de drie uitgevoerde onderzoeken is te vinden in bijlage I. In bijlage II is een overzicht opgenomen van andere onderzoeken en berichten over de invloed van de recessie.

2. Sportverenigingen

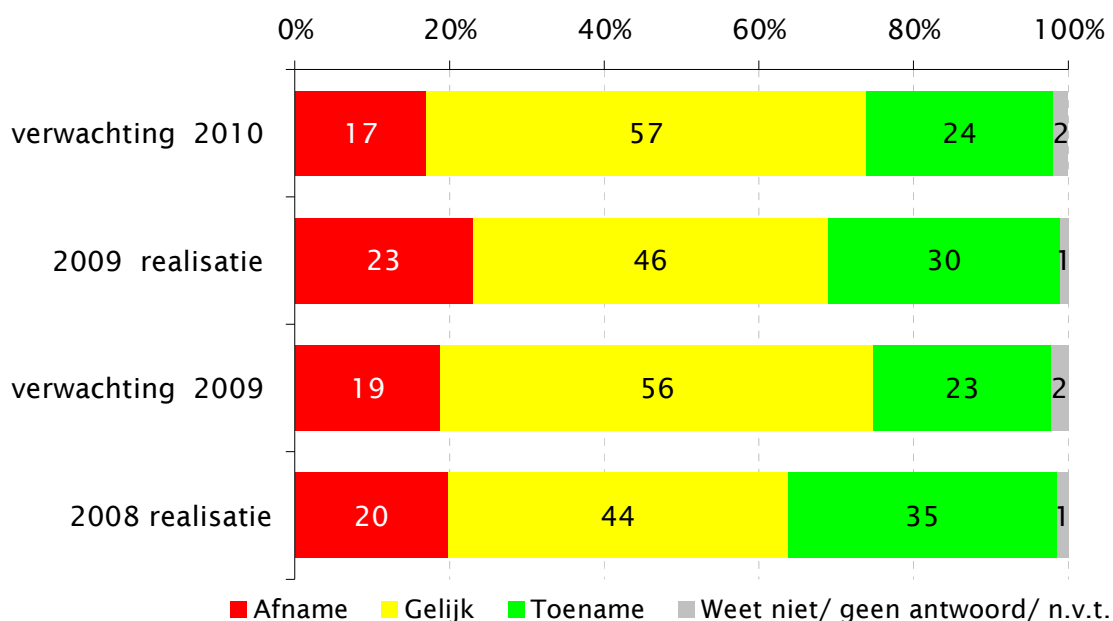
Begin 2009 zijn de verenigingen geraadpleegd over de gevolgen van de recessie in hun club. Toen werd een tendens van groei in inkomsten naar stabilisatie gesignaleerd. Eind 2009 is het onderzoek herhaald om te kijken of dit zich voortzette of dat verenigingen toch meer (of minder) te lijden hebben onder de recessie dan aan het begin van 2009 werd aangenomen. De vergelijking van de beide onderzoeken laat zien dat de recessie zijn sporen nalaat in de vereniging en dat ook in 2010 de recessie nog niet voorbij is voor de verenigingen. Ondanks deze constatering blijven verenigingen optimistisch over de toekomst.

2.1 Ontwikkeling inkomsten

2.1.1 Contributies

In 2009 namen bij 30 procent van de verenigingen de contributie-inkomsten toe en had bijna een kwart van de verenigingen te maken met een afname (figuur 2.1). De inkomsten uit contributies van leden hebben de afgelopen twee jaar geen sterke verandering ondergaan. In 2008 was bij een derde van de verenigingen sprake van een toename en zag een vijfde van de verenigingen de inkomsten dalen.

Figuur 2.1 Ontwikkeling inkomsten uit contributies van leden (% verenigingen)



Bron: NOC*NSF/ Mulier Instituut (Verenigingsmonitor, 2009)

De verenigingen waren in 2008 wat voorzichtig in hun verwachting voor het jaar. Bij meer verenigingen dan verwacht namen de contributie-inkomsten toe. Maar ook hadden meer verenigingen dan verwacht te maken met een afname. De verenigingen hebben hun verwachtingen voor 2010 niet bijgesteld in vergelijking met die van 2009.

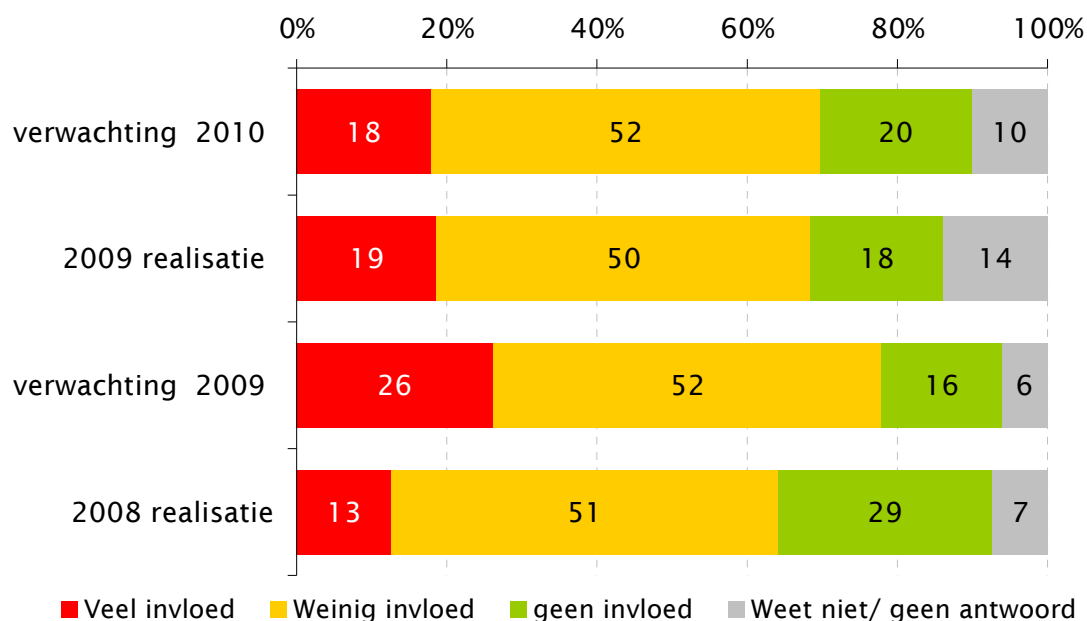
Het zijn met name de (middel)grote verenigingen en de verenigingen met een eigen accommodatie en/of kantine die in 2009 hun inkomsten uit contributies zagen toenemen. Ook voor 2010 verwachten deze verenigingen vaker dan de andere verenigingen een toename van deze inkomsten.

Dalende inkomsten uit contributie komen voort uit een dalend ledental. Verenigingsbestuurders¹ geven onder andere aan dat door concurrentie van andere sporten (jeugdleden die de club verlaten) en vergrijzing het aantal leden daalt. Ook hebben minder actieve leden en slapende leden zich in deze periode afgemeld. Een enkele vereniging geeft aan dat er door de recessie bezuinigd is op het lidmaatschap door leden. Verenigingen zijn niet erg geneigd om de contributie te verhogen uit angst dat leden zullen afhaken.

Invloed economische teruggang op contributie-inkomsten

De helft van de verenigingen geeft aan dat de recessie weinig invloed heeft op de daling van inkomsten uit contributies van leden (figuur 2.2). Toch hebben de verenigingen wel wat gemerkt van de economische teruggang. Het aantal verenigingen dat aangaf dat de recessie niet van invloed is op de contributie-inkomsten is afgenomen (29% 2008 naar 18% 2009) en het aantal verenigingen dat veel invloed ondervindt is toegenomen (13% 2008 naar 19% 2009).

Figuur 2.2 Invloed recessie op dalende contributie-inkomsten (% verenigingen met dalende contributie-inkomsten)



Bron: NOC*NSF/ Mulier Instituut (Verenigingsmonitor, 2009)

¹ Aan de verenigingsbestuurders is gevraagd of zij aan kunnen geven wat de reden is waarom bepaalde inkomsten gedaald zijn. In totaal hebben 281 verenigingsbestuurders beschreven wat er met de verschillende inkomstenbronnen is gebeurd in 2009.

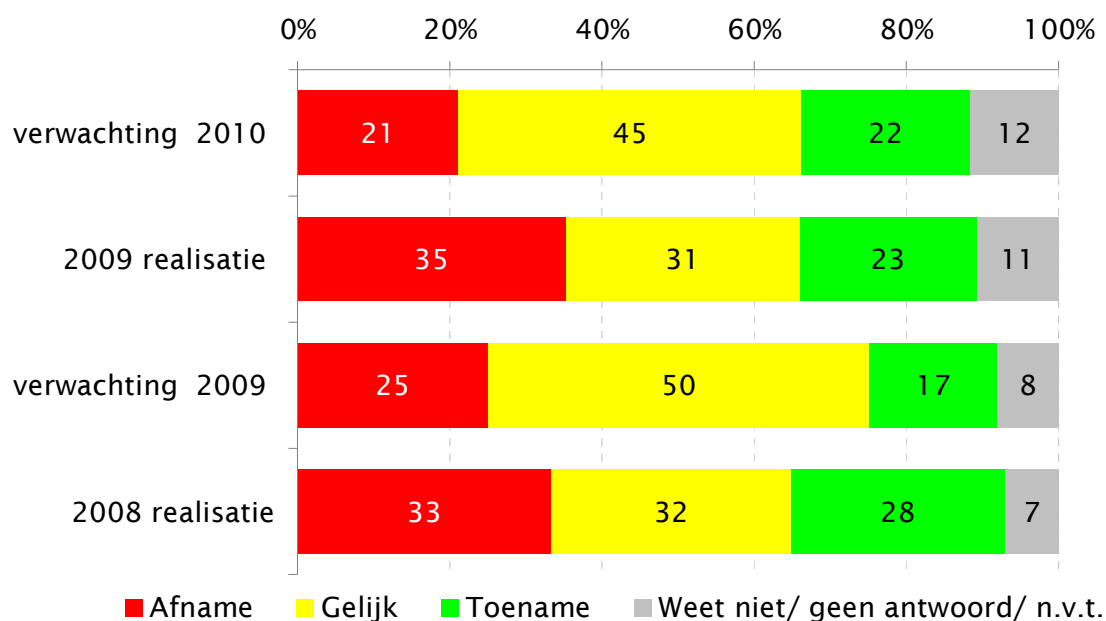
In 2008 waren de verenigingen pessimistischer over de invloed van de recessie op de dalende contributie-inkomsten voor 2009 dan hun verwachtingen voor 2010. De verwachtingen voor 2009 zijn niet helemaal uitgekomen. De recessie heeft in 2009 iets minder invloed gehad op de contributie-inkomsten dan verwacht. Een kwart van de verenigingen verwachtte veel invloed te ondervinden. Het percentage verenigingen dat veel hinder ondervond van de recessie lag met 19 procent iets lager dan verwacht.

De kleine verenigingen geven vaker aan dan de andere verenigingen dat zij geen invloed ondervinden van de recessie op dalende contributie-inkomsten. Ook voor 2010 verwachten zij meer dan de grote verenigingen geen invloed van de recessie te zullen ondervinden.

2.1.2 Horecabestedingen

In 2009 had een derde van de verenigingen (met een kantine in eigen beheer)² te maken met een afname van de horecabestedingen en een vijfde een toename (figuur 2.3). In vergelijking met 2008 hadden in 2009 iets meer verenigingen te maken met een afname en was er bij iets minder verenigingen sprake van een toename. Er is geen sprake van een sterke verandering in de afgelopen jaren.

Figuur 2.3 Ontwikkeling inkomsten uit bestedingen in de horeca (% verenigingen met kantine in eigen beheer)



Bron: NOC*NSF/ Mulier Instituut (Verenigingsmonitor, 2009)

² Bijna de helft van de verenigingen beschikt niet over een eigen accommodatie en/of kantine en heeft daardoor ook weinig of geen mogelijkheid om inkomsten uit horeca te genereren. In de analyse van de horecabestedingen zijn de verenigingen die daar weinig of niet mee te maken hebben buiten beschouwing gelaten. De analyse is gericht op de verenigingen die een kantine in eigen beheer hebben.

De verwachtingen voor 2010 zijn iets optimistischer voor wat betreft een (verdere) afname van de horeca-inkomsten dan de verwachtingen en de realisatie van 2009.

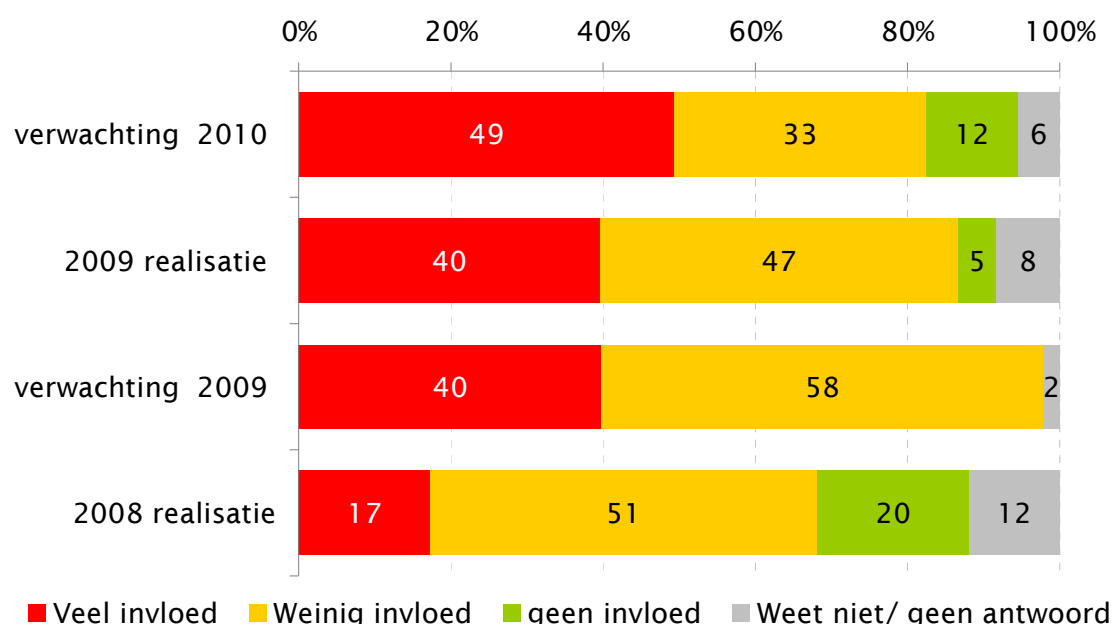
Eén van de belangrijkste redenen waarom leden en bezoekers minder besteden in de vereniging(skantine)³ is volgens de verenigingsbestuurders dat mensen minder te besteden hebben of hun hand meer op de knip houden. Door een dalend ledental (van met name seniorleden) komen er minder bezoekers in de kantine. Ook bestaat de indruk bij verenigingsbestuurders dat meer leden en bezoekers na de training of wedstrijd direct naar huis gaan, want “thuis drinken is goedkoper”. Het rookverbod heeft naar de mening van een handjevol bestuurders ook bijgedragen aan een daling van de kantine-inkomsten.

Invloed economische teruggang op horecabestedingen

De recessie heeft behoorlijk invloed op de daling van de inkomsten uit de horeca. Tweevijfde van de verenigingen geeft aan dat in 2009 de recessie veel invloed heeft gehad op de bestedingen in de horeca (figuur 2.4). Slechts 5 procent van de verenigingen geeft aan de recessie geen invloed heeft gehad.

In 2008 was de recessie veel minder merkbaar volgens de verenigingen. Een kwart van de verenigingen gaf aan veel invloed te ondervinden en 20 procent merkte niets van de recessie.

Figuur 2.4 Invloed recessie op dalende horecabestedingen (% verenigingen met kantine in eigen beheer en dalende kantine-inkomsten)



Bron: NOC*NSF/ Mulier Instituut (Verenigingsmonitor, 2009)

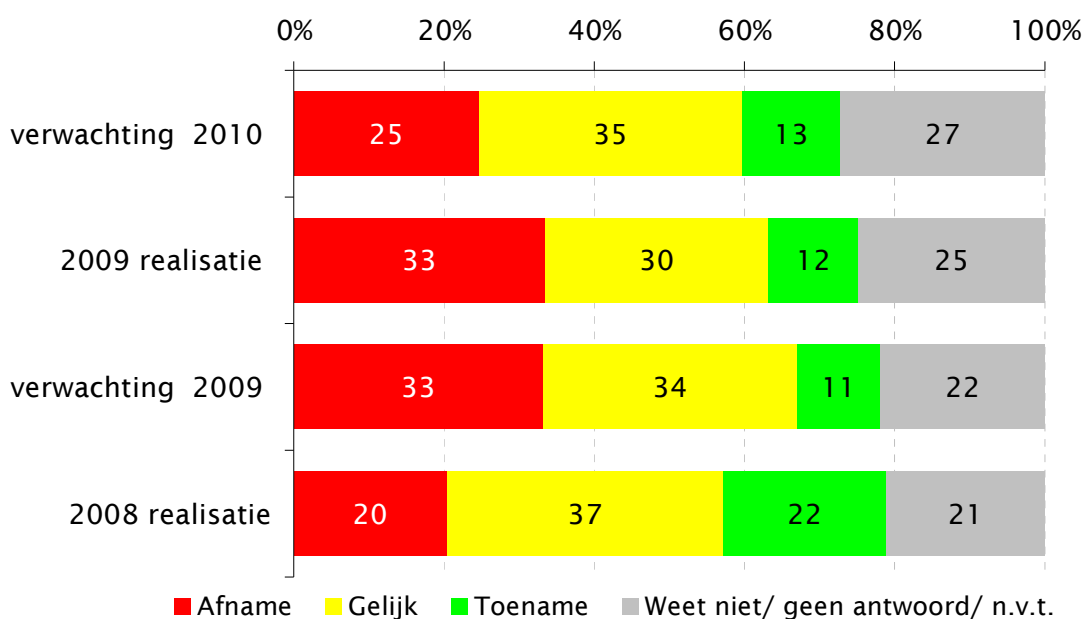
³ Gebaseerd op toelichtingen van verenigingsbestuurders bij dalende inkomsten.

Ook voor 2010 verwacht de helft van de verenigingen nog veel invloed te ondervinden van de recessie op de bestedingen in de horeca. Toch verwacht 12 procent van de verenigingen geen invloed te zullen ondervinden (figuur 2.4). Dit is een positieve wending in vergelijking met eerdere verwachtingen en de realisatie in 2009.

2.1.3 Sponsoring en reclame

Zoals ook verwacht in 2008 zijn de inkomsten uit sponsoring en reclame⁴ voor verenigingen behoorlijk gewijzigd ten opzicht van dat jaar. In 2009 meldt eenderde van de verenigingen een afname van de sponsorinkomsten (in 2008 20%) (figuur 2.5). In 2008 steeg bij 22 procent van de verenigingen de sponsorinkomsten. In 2009 was dat bij 12 procent van de verenigingen het geval.

Figuur 2.5 Ontwikkeling inkomsten uit sponsoring en reclame (% verenigingen)



Bron: NOC*NSF/ Mulier Instituut (Verenigingsmonitor, 2009)

Voor 2010 lijken verenigingen wat optimistischer gestemd dan het voorgaande jaar. Iets minder verenigingen verwachten een (verdere) afname van de sponsorinkomsten (25% voor 2010 ten opzichte van 33% voor 2009).

⁴ De inkomsten uit sponsoring en reclame bevatten niet de bijdragen vanuit de gemeente. Deze komen in de volgende paragraaf aan de orde.

Met name de (middel)grote verenigingen en de verenigingen met een eigen accommodatie en/of kantine hebben het afgelopen jaar te maken gehad met een afname van de sponsorinkomsten in vergelijking met de andere verenigingen. Ook voor 2010 zijn deze verenigingen pessimistischer dan de overige verenigingen. Zij verwachten vaker een afname van de sponsorinkomsten.

Volgens verenigingsbestuurders die hun sponsorinkomsten zagen dalen, hebben bedrijven het momenteel financieel moeilijk door de economische recessie en geven daardoor minder uit aan sponsoring, zetten hun sponsoractiviteiten stop of verlengen contracten niet verlengd⁵. Zo schrijft een bestuurder: “Sponsor heeft zich teruggetrokken vanwege economische recessie en zijn eigen bedrijfsbelangen voorop gesteld”. Sommige verenigingsbestuurders betwijfelen of de economische recessie wel de “echte” reden is dat sponsors afhaken. “Met alleen al het gepraat over recessie stellen veel bedrijven hun sponsoring meteen terug op nul”.

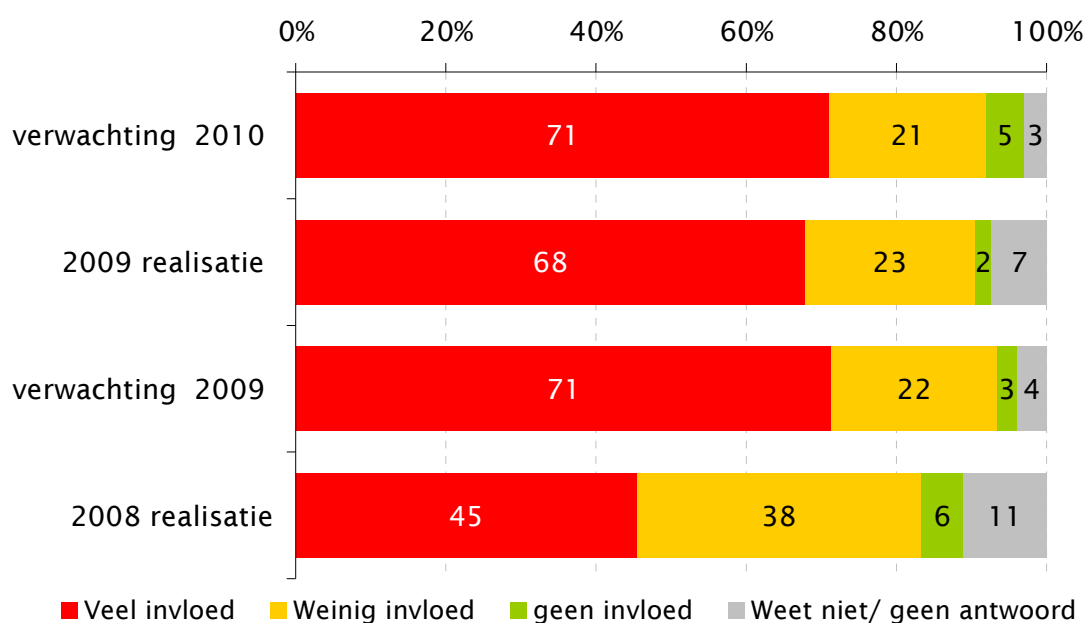
Enkele verenigingsbestuurders steken de hand in eigen boezem en stellen dat ze zelf te weinig hebben ondernomen om sponsors te vinden, mede door een gebrek aan geschikte vrijwilligers.

Invloed economische teruggang op inkomsten uit sponsoring en reclame

De verenigingen ervaren veel invloed van de recessie op de daling van de sponsorinkomsten. In 2009 geeft tweederde van de verenigingen aan dat de recessie veel invloed heeft op de daling van de sponsorinkomsten (figuur 2.6).

In 2008 ondervinden verenigingen minder invloed van de recessie. Toen meldde 45procent van de verenigingen veel invloed te ondervinden en ruim eenderde ondervond weinig invloed van de recessie .

Figuur 2.6 Invloed recessie op dalende inkomsten uit sponsoring en reclame (% verenigingen met dalende sponsorinkomsten)



Bron: NOC*NSF/ Mulier Instituut (Verenigingsmonitor, 2009)

⁵ Gebaseerd op toelichtingen van verenigingsbestuurders bij dalende inkomsten.

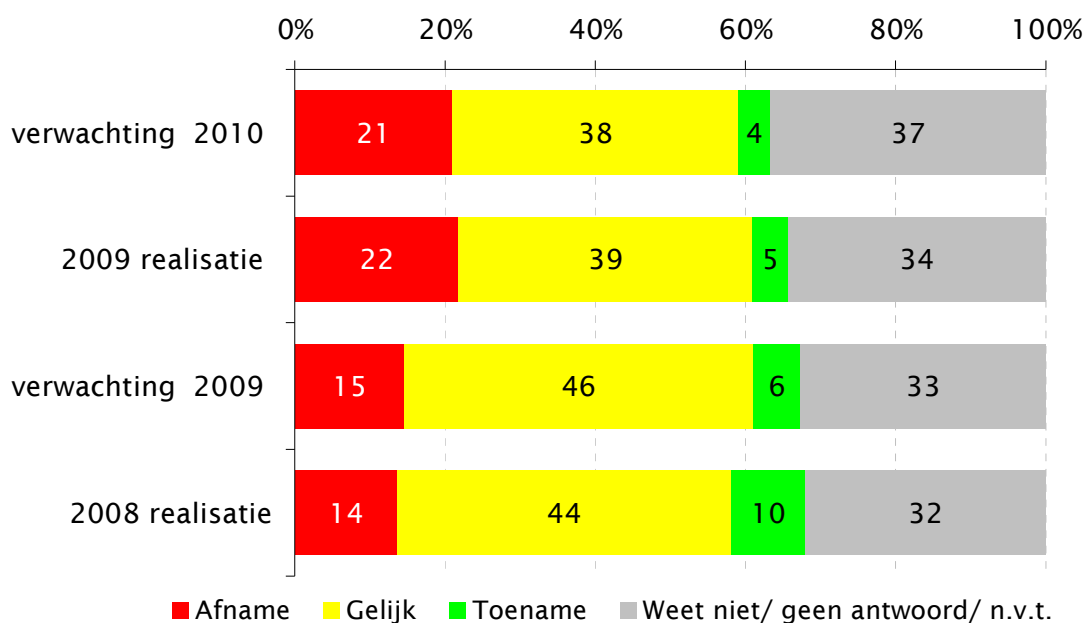
De verwachtingen van de verenigingen voor 2009 zijn uitgekomen. Voor 2010 zijn de verenigingen niet optimistisch en verwacht een groot deel (71%) (weer) veel invloed van de recessie te ondervinden bij een daling van de sponsorinkomsten.

Ondervonden in 2008 met name de (middel)grote verenigingen veel invloed van de recessie op de dalende sponsorinkomsten, in 2009 is er geen verschil meer tussen de verenigingen. Voor 2010 verwachten de (middel)grote vereniging nog steeds veel invloed te ondervinden van de recessie.

2.1.4 Gemeentelijke bijdrage

Hoewel niet helemaal verwacht hebben meer verenigingen in 2009 te maken met een daling van de gemeentelijke bijdrage ten opzichte van 2008 (22% in 2009, 14% in 2008) (figuur 2.7). In 2008 steeg bij 10 procent van de verenigingen de gemeentelijke bijdrage, in 2009 was dat bij 4 procent van de verenigingen het geval. Ook voor 2010 verwacht een vijfde van de verenigingen dat de gemeentelijke bijdrage zal afnemen. Een verwachting die pessimistischer is dan een jaar daarvoor. Of deze verwachting terecht is zal blijken uit hoofdstuk 3 waar de gemeentelijke bezuinigingen centraal staan.

Figuur 2.7 Ontwikkeling gemeentelijke bijdrage (% verenigingen)



Bron: NOC*NSF/ Mulier Instituut (Verenigingsmonitor, 2009)

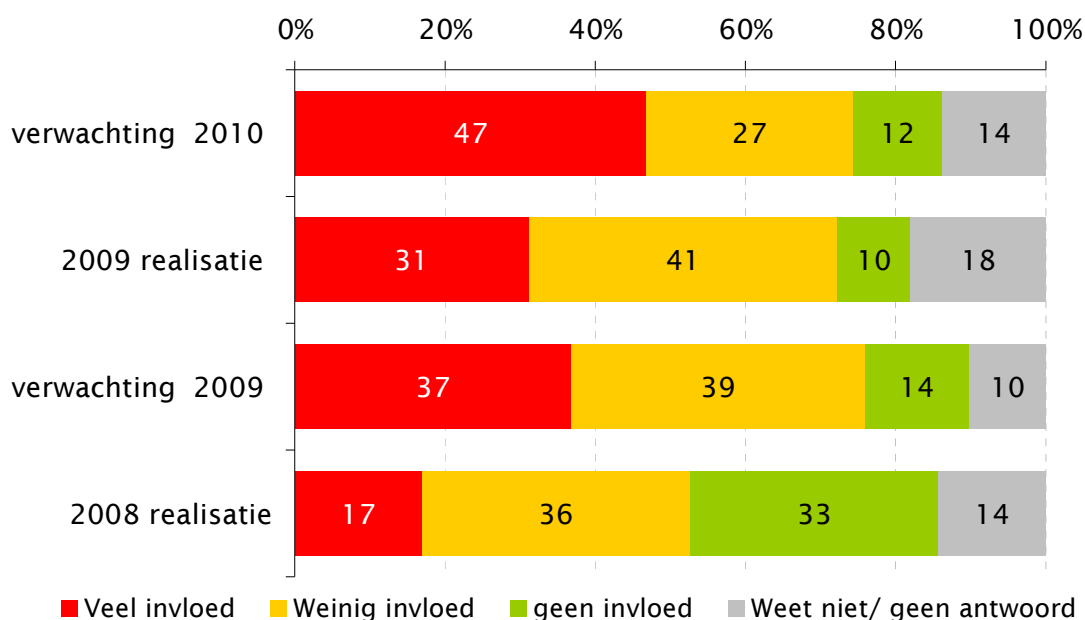
De afname in de gemeentelijk bijdrage treft met name de (middel)grote verenigingen. Ook in 2010 verwachten deze verenigingen vaker dat de gemeentelijke bijdrage zal afnemen of gelijk blijven.

De daling in de gemeentelijke bijdrage heeft volgens de verenigingsbestuurders verschillende redenen⁶. Door een daling van het ledental, met name ook jeugdleden, is de subsidiebijdrage van de gemeente ook gedaald. In een aantal gemeenten is het subsidiebeleid veranderd zijn subsidies afgeschaft waardoor verenigingen minder hebben ontvangen.

Invloed economische teruggang op gemeentelijke bijdrage

Ook ten aanzien van de gemeentelijke bijdrage is de economische recessie merkbaar en zijn de verwachtingen van de verenigingen uitgekomen. In 2009 geeft bijna een derde van de verenigingen aan dat de recessie veel invloed heeft gehad op de daling van gemeentelijke bijdrage. In 2008 gaf bijna een vijfde van de verenigingen dit aan (figuur 2.8).

Figuur 2.8 Invloed recessie op dalende gemeentelijke bijdrage (% verenigingen met dalende gemeentelijke bijdrage)



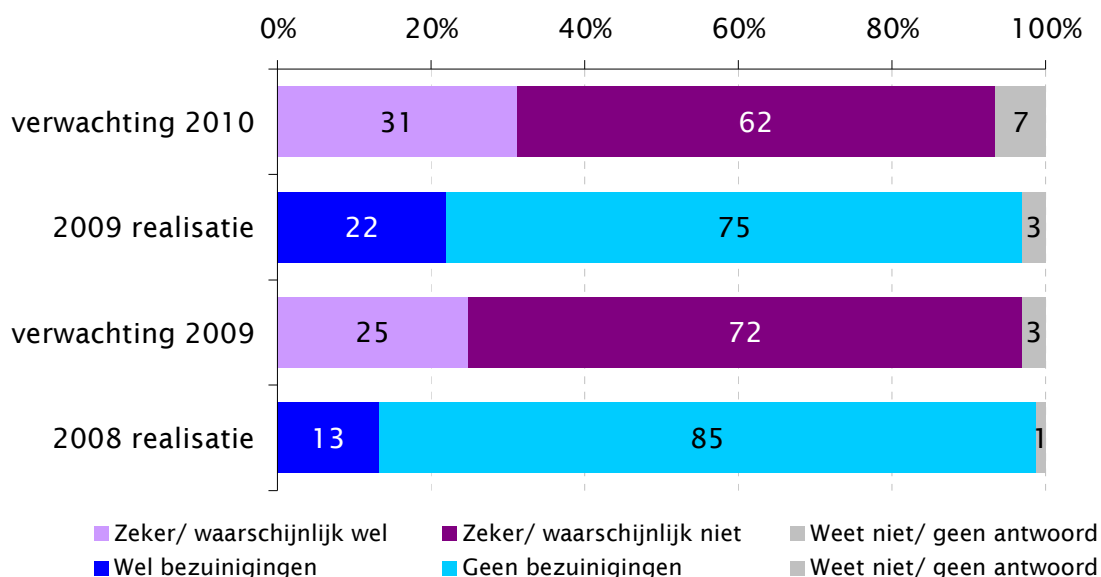
Bron: NOC*NSF/ Mulier Instituut (Verenigingsmonitor, 2009)

De verwachting van bijna de helft van de verenigingen is dat de recessie ook voor 2010 veel invloed zal hebben op de gemeentelijke bijdrage. Een verwachting die pessimistischer is dan in 2008 toen 37 procent van de verenigingen veel invloed van de recessie voorzag.

2.2 Bezuinigingen

In 2009 is door verenigingen vaker bezuinigd of zijn uitgaven vaker uitgesteld dan in 2008 (22% in 2009, 13% in 2008) (figuur 2.9). De verwachtingen voor 2009 zijn daarmee uitgekomen. Een derde van de verenigingen verwacht in 2010 te gaan bezuinigen of uitgaven uit te stellen. In 2009 was dit een kwart van de verenigingen.

⁶ Gebaseerd op toelichtingen van verenigingsbestuurders bij dalende inkomsten.

Figuur 2.9 Ontwikkeling in bezuinigingen (% verenigingen)

Bron: NOC*NSF/ Mulier Instituut (Verenigingsmonitor, 2009)

Het zijn met name de grote verenigingen (omvang en budget) en de verenigingen met een kantine die het afgelopen jaar meer bezuinigd hebben dan de andere verenigingen.

Het zijn met name de kleine verenigingen en de verenigingen zonder eigen accommodatie en/of kantine die niet gaan bezuinigen het komende jaar.

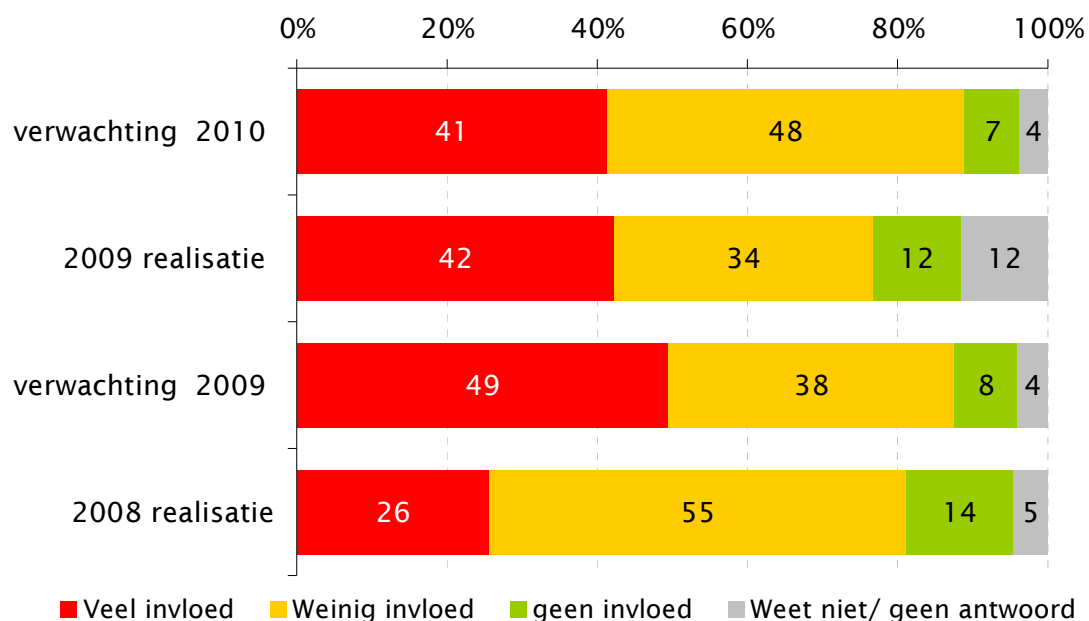
De verenigingsbestuurders geven aan⁷ dat zij het afgelopen jaar het meest hebben bezuinigd op de aanschaf van materialen. Ook zijn veel onderhoudswerkzaamheden, renovaties, uitbreidingen en andere investeringen met betrekking tot de accommodatie uitgesteld. Daarnaast zoeken verenigingen allerlei vormen om te bezuinigen op het huren van accommodaties zoals het samenvoegen van trainingsuren en het verkorten van trainingstijd. Tevens bezuinigen verenigingen op energiekosten, (onkosten)vergoedingen voor trainers en vrijwilligers, het organiseren van (extra) evenementen/activiteiten, bezoeken/organiseren van toernooien en wedstrijden en bestuurskosten.

Invloed economische teruggang op bezuinigingen

In 2009 heeft de economische recessie meer invloed gehad op de bezuinigingen volgens de verenigingen, dan in 2008 (2009 42%, 2008 20%) (figuur 2.10). Bij twee vijfde van de verenigingen heeft de recessie de bezuinigingen sterk beïnvloed. Een derde ondervond weinig invloed van de recessie.

⁷ Aan de verenigingsbestuurders is gevraagd om te beschrijven waarop is bezuinigd of welke uitgaven in 2009 zijn uitgesteld. In totaal hebben 124 bestuurders hun bezuinigingen toegelicht.

Figuur 2.10 Invloed recessie op bezuinigingen (% verenigingen dat bezuinigd heeft)



Bron: NOC*NSF/ Mulier Instituut (Verenigingsmonitor, 2009)

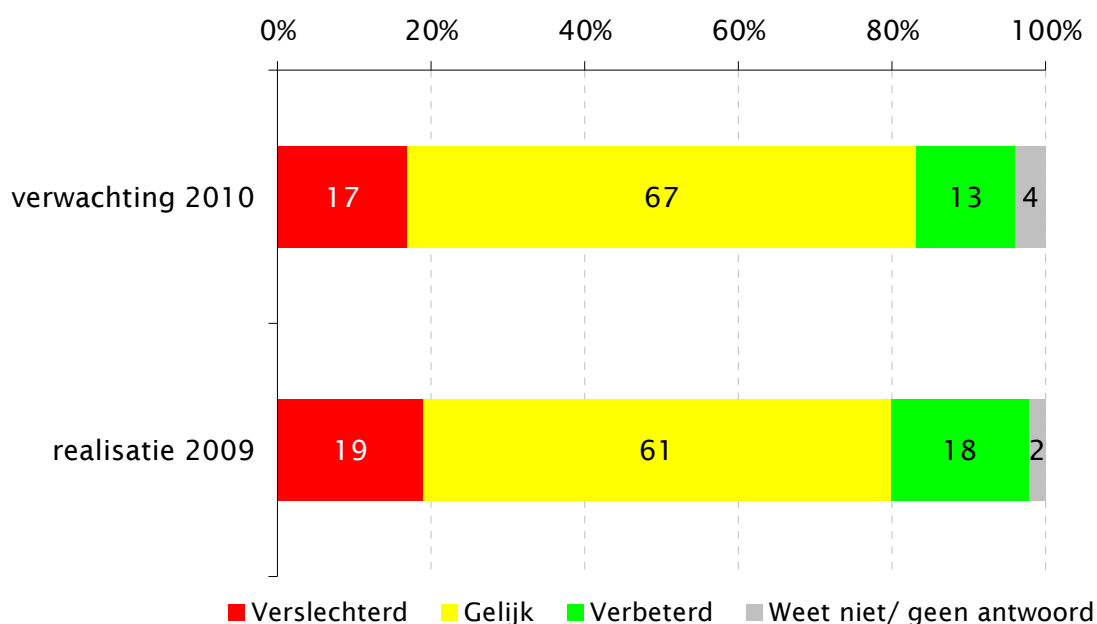
In 2008 verwachtte de helft van de verenigingen in 2009 dat de recessie veel invloed zou hebben op de bezuinigingen of het uitstellen van uitgaven. Deze verwachting kwam niet helemaal uit. Voor 2010 zijn de verenigingen iets positiever over de invloed van de recessie op bezuinigingen. Twee vijfde van de verenigingen verwacht dat de recessie veel invloed zal hebben. De helft van de verenigingen verwacht weinig invloed van de recessie op bezuinigingen.

Met name de grote verenigingen verwachten dat in 2010 bezuinigingen zullen plaatsvinden onder invloed van de recessie.

2.3 Financiële positie

Voor drie van de vijf verenigingen (61%) is het afgelopen jaar de financiële situatie noch verbeterd, noch verslechterd (figuur 2.11). De verwachting is dat dit in 2010 voor twee derde van de verenigingen zal gelden. Een tiende van de verenigingen (13%) verwacht dat de financiële positie volgend jaar zal verbeteren. Maar 17 procent van de verenigingen verwacht een verslechtering van de financiële positie voor 2010.

Figuur 2.11 Ontwikkeling financiële positie (% verenigingen)



Bron: NOC*NSF/ Mulier Instituut (Verenigingsmonitor, 2009)

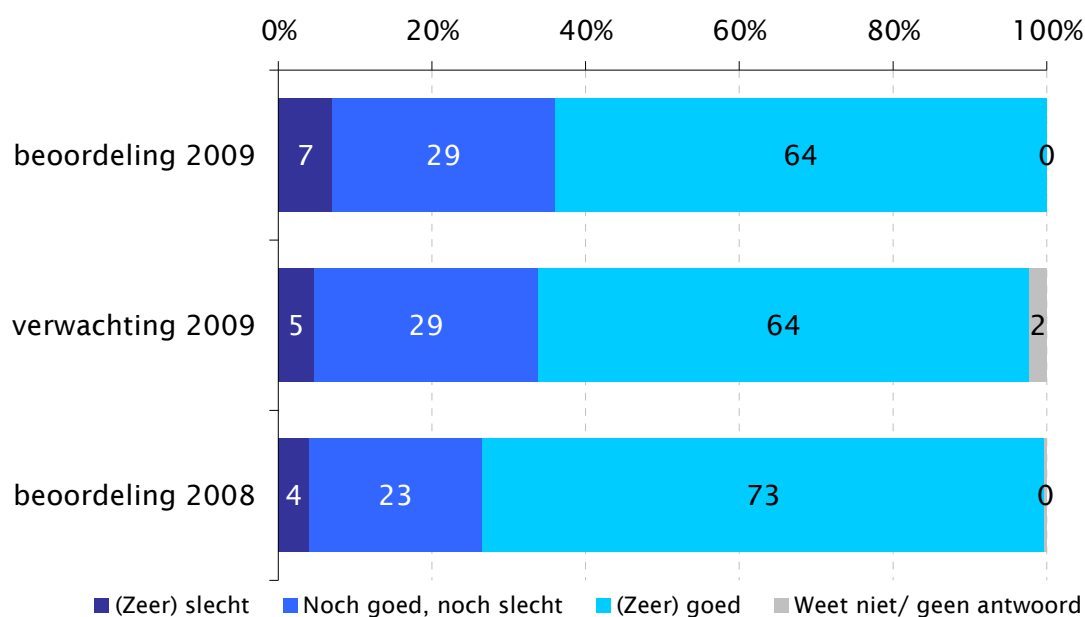
Het zijn met name de verenigingen met een eigen accommodatie en/of kantine die hun financiële positie zagen verbeteren en die ook voor de toekomst verwachten dat deze zal verbeteren.

De verwachtingen van de verenigingen ten aanzien van hun financiële positie in 2009 zijn uitgekomen. Voor 2009 verwachtte 64 procent van de verenigingen dat ze er financieel goed voor zouden staan (figuur 2.12). In hun beoordeling voor 2009 geeft inderdaad ook 64 procent van de verenigingen aan zij hun financiële positie als “goed” beoordelen. Daarmee is het aantal verenigingen dat naar eigen zeggen er financieel goed voorstaat, gedaald ten opzichte van 2008. Toen sprak nog bijna driekwart van de verenigingen van een goede financiële positie. De recessie lijkt door te werken in de financiële positie van de verenigingen.

Gezien de verwachtingen van de verenigingen voor hun financiële positie voor 2010 (figuur 2.11) zal de beoordeling van de financiële positie in 2010 waarschijnlijk weer iets ongunstiger uitvallen.

De ervaring leert dat de verenigingen redelijk goed in staat zijn de ontwikkeling van hun inkomstenbronnen en financiële positie in te schatten. Er is nauwelijks sprake van over- en onderschatting bij de toetsing van de verwachtingen uit 2008 ten opzichte van de realisatie in 2009. De verwachtingen van de verenigingen voor 2010, zoals 17 procent verslechtering van de financiële positie en 13 procent een verbetering mogen dan ook serieus genomen worden.

Figuur 2.12 Beoordeling financiële positie (% verenigingen)



Bron: NOC*NSF/ Mulier Instituut (Verenigingsmonitor, 2009)

2.4 Conclusie: verenigingen getroffen, maar nog niet omgevallen

Het afgelopen jaar heeft de recessie haar sporen nagelaten in de financiële huishouding van de verenigingen. Bij alle onderscheiden inkomstenbronnen (contributies, horeca, sponsoring/ reclame en gemeentelijke bijdrage) zagen meer verenigingen hun inkomsten dalen dan het jaar ervoor. Met name de inkomsten uit sponsoring/reclame (2009 34%, 2008 20%) en de inkomsten van de gemeente (2009 22%, 2008 14%) zijn bij meer verenigingen (sterk) afgenomen. Zeker in vergelijking met een jaar eerder.

Hoewel de invloed van de recessie op de dalende inkomsten niet overal even sterk wordt gevoeld door verenigingen wordt bij alle inkomstenbronnen door ongeveer driekwart van de verenigingen aangegeven dat de recessie het afgelopen jaar van invloed is geweest.

Ook waar verenigingen zelf aangeven wat er met hun inkomsten is gebeurd het afgelopen jaar wordt vaak verwezen naar de negatieve invloed van de recessie op met name de bestedingsmogelijkheden van leden, bezoekers en bedrijven.

De invloed van de recessie is het afgelopen jaar bij meer verenigingen merkbaar geworden dan in 2008, maar is vooral ook sterker van invloed dan het jaar ervoor.

De verenigingen lijken iets positiever (of minder negatief) over de verwachte ontwikkeling van de inkomsten voor 2010 dan de verwachtingen een jaar geleden. Dit geldt niet voor de bijdrage van de gemeente. Daarvan verwachten meer verenigingen dat deze zal afnemen dan een jaar geleden. Een kwart van de verenigingen verwacht een daling van de inkomsten uit sponsoring/reclame (25%) en via de gemeente (21%). Niet alle verenigingen worden in dezelfde mate getroffen. Zo geeft bijvoorbeeld een deel van de hockeyverenigingen aan dat zij de komende jaren nog een stijging van de sponsorinkomsten verwachten en geen enkele verenigingen voorziet een daling van sponsorinkomsten (bijlage II).

Hoewel minder verenigingen een daling van de verschillende inkomsten verwachten, zal de invloed van de economische recessie het komende jaar nog duidelijk merkbaar zijn volgens de verenigingen. Met name waar het de inkomsten uit sponsoring/reclame en de gemeentelijke bijdrage betreft zal de recessie nog sterk van invloed zijn volgens de verenigingen. Voor 2010 verwacht 71 procent van de verenigingen veel invloed van de recessie op sponsoring. Ook verwachten verenigingen (meer dan voor 2009) dat de recessie in 2010 zijn sporen nalaat in de inkomsten uit de horecabestedingen en de gemeentelijke bijdrage. Ook bij de bezuinigingen van verenigingen werkt de recessie nog door in 2010.

3. Gemeentelijke uitgaven aan sport

Bij de verenigingen blijft de recessie niet onopgemerkt. Deels wordt hierbij gerefereerd aan de daling van de bijdrage van gemeente aan de verenigingen. Maar hoe denken gemeenten er zelf over. Hebben ze meer of minder geld uitgegeven aan sport, merken zij iets van de recessie, zijn er bezuinigingen te verwachten en waarop wordt dan bezuinigd? In een onderzoek van het Mulier Instituut en Vereniging Sport en Gemeenten (VSG) begin december 2009 zijn gemeenten onder andere deze vragen gesteld. Hieronder volgen de belangrijkste resultaten uit deze gemeentepeiling over sport en recessie.

3.1 Draagvlak voor sport gegroeid

Gemeenten geven in ruime meerderheid aan dat de uitgaven voor sport sinds de laatste gemeenteraadsverkiezingen zijn toegenomen. Bij een kwart van de gemeenten zijn de uitgaven sterk gegroeid (10% of meer) en bij circa tweederde een beetje gegroeid (1 tot 9%). De uitgaven aan sport per inwoner van de gemeente liggen, voor zover bekend (25% weet het niet), overwegend tussen de 40 en 80 euro.

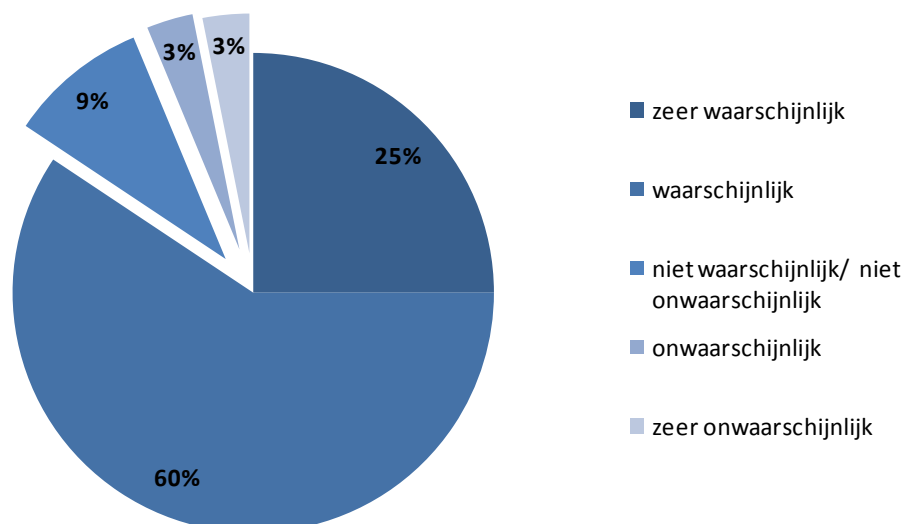
De toegenomen uitgaven aan sport zijn mede het gevolg van het lokale draagvlak voor sport. Negen op de tien gemeenten melden dat het draagvlak voor sport sinds de laatste gemeenteraadsverkiezingen zich positief heeft ontwikkeld (18% sterk positief, 70% positief). In de overige gemeenten is het draagvlak voor sport gelijk gebleven.

3.2 Bezuinigingen verwacht

Van de gemeenten geeft 55 procent aan dat de financiële positie van de gemeente eind 2009 (veel) slechter is dan begin 2009. Tien procent van de gemeenten geeft aan dat de financiële situatie tussen begin en eind 2009 is verbeterd. Voor de toekomst verwachten de gemeenten een (verdere) verslechtering van de financiële situatie. Driekwart van de gemeenten geeft aan een mindere financiële positie te verwachten voor eind 2010, de overige gemeenten verwachten dat de situatie eind 2010 vergelijkbaar is met de situatie eind 2009.

Door de recessie verwachten alle gemeenten vanaf 2010 of 2011 te moeten bezuinigen. Bij deze bezuinigingen wordt, ondanks het draagvlak, de sport niet ontzien. Van de ondervraagde gemeenten acht 85 procent het waarschijnlijk dat er bezuinigd wordt op sport (figuur 3.1).

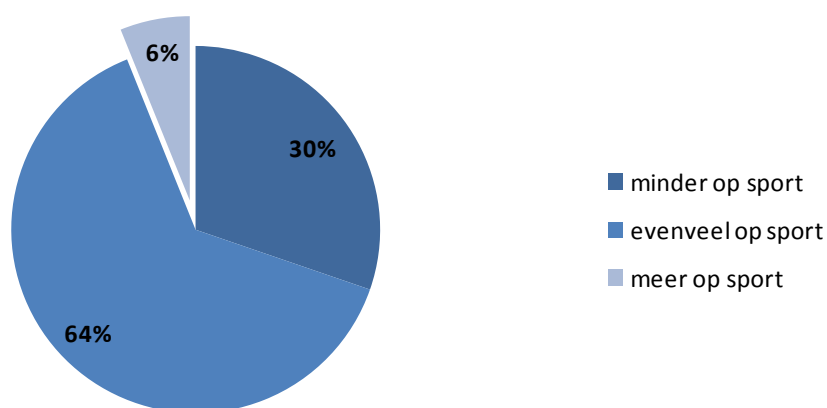
Figuur 3.1 Hoe groot is de kans dat uw gemeente op sport gaat bezuinigen?



Maar een troost is dat sport niet zwaarder wordt getroffen door bezuinigingen dan andere sectoren. Een klein lichtpuntje is dat 30 procent van de gemeenten verwacht minder op sport te bezuinigen dan op andere sectoren. Er zijn ook gemeenten (6%) die verwachten dat sport zwaarder wordt getroffen dan andere sectoren (figuur 3.2).

Bron: Mulier Instituut/VSG (Gemeentepijling Recessie, 2009)

Figuur 3.2 Wordt naar verwachting op sport relatief meer of minder bezuinigd dan in andere sectoren?



Bron: Mulier Instituut/VSG (Gemeentepijling Recessie, 2009)

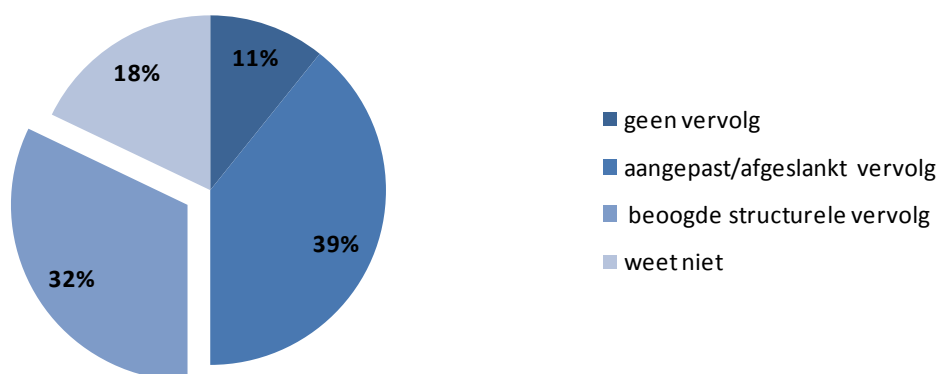
Continuïteit tijdelijke programma's onder druk

Op gemeentelijk niveau is de recessie vooral spelbreker bij de voortzetting van tijdelijke sportstimuleringsprogramma's. Een derde van de gemeenten kan met zekerheid stellen dat de tijdelijke sportstimuleringsprogramma's niet in gevaar zijn en het beoogde structurele vervolg krijgen (figuur 3.3). Bij de helft van de gemeenten verwacht men dat de tijdelijke sportstimuleringsprogramma's door de recessie in afgeslankte vorm een vervolg krijgen (39%) of zelfs geen vervolg krijgen (11%). Bij 18 procent van de gemeenten weet men simpelweg nog niet of en in welke vorm de programma's een vervolg krijgen.

Verdere bezuinigingen worden verwacht op de aanleg van nieuwe accommodaties (59%), combinatiefunctionarissen⁸ (50%) en subsidies aan sportverenigingen (eveneens 50%). 42 procent van de gemeenten in het onderzoek geeft aan dat het waarschijnlijk tot zeer waarschijnlijk is dat er hogere tarieven voor sportaccommodaties worden doorgevoerd (dat wil zeggen, hoger dan de gemiddelde indexering).

⁸ De 'Impuls brede school, sport en cultuur' betreft overigens geen tijdelijke stimuleringsmaatregel. Voor meer informatie, zie <http://www.combinatiefuncties.nl/>.

Figuur 3.3 Wat voor gevolgen heeft de recessie voor de continuïteit van tijdelijke sportstimuleringsprogramma's?



Bron: Mulier Instituut/VSG (Gemeentepeiling Recessie, 2009)

3.3 Conclusie: gemeentelijke sportbudgetten onder druk

De gevolgen van de recessie worden op lokaal niveau de komende jaren voelbaar. Gemeenten moeten vanaf 2010 of 2011 gaan bezuinigen. Deze bezuinigingen raken ook de sport. Tijdelijke sportstimuleringsprogramma's die met behulp van cofinanciering van start zijn gegaan en een beoogd structureel vervolg hadden lijken als eerste het kind van de rekening te worden. Maar het feit dat sport niet meer dan andere sectoren wordt getroffen door de bezuinigingen, maar eerder minder, stemt hoopvol. Het draagvlak voor sport heeft op lokaal niveau duidelijk aan kracht gewonnen.

4. Consumenten

Driekwart van de begroting van sportverenigingen wordt opgebracht door de leden van de vereniging. Enerzijds betreft dat de contributies (goed voor de helft van de inkomsten van de verenigingen), anderzijds betreft het uitgaven die verenigingssporters doen in de kantine (goed voor een kwart van de inkomsten, en bij een sport als voetbal bijvoorbeeld voor bijna de helft – Goossens 2008)⁹.

Of mensen aan sport doen, en of sporters lid worden en blijven van verenigingen is voor de verenigingssport dus een cruciaal gegeven. Begin 2009 en eind 2009 is onderzoek uitgevoerd onder leden van sportverenigingen en leden van fitnesscentra. Daaruit is gebleken dat veel leden de gevolgen van de recessie nog niet zo in de portemonnee voelen, maar erg gerust op de nabije toekomst is men niet. Op sport wordt daadwerkelijk bespaard, maar in vergelijking met andere uitgaven blijkt de sport zich in de luwte van de bezuinigingsperikelen te begeven.

4.1 Ontwikkeling persoonlijke financiën

Een teruggang van het inkomen was bij de meeste leden van sportverenigingen en fitnesscentra in 2009 niet aan de orde. Ruim acht op de tien leden is in 2009 evenveel blijven verdienen of zelfs meer. Van degenen die er in inkomen op achteruit gingen was dat bij een kwart te wijten aan het stoppen met werken¹⁰ (zie tabel 4.1).

Tabel 4.1 Inkomensontwikkeling in 2009, in procenten (tabelpercentages, n=520)

	Gestopt met werken	Niet gestopt met werken	Totaal
Minder gaan verdienen	4	13	17
Meer gaan verdienen	3	80	83
Totaal	7	93	100

Wat zijn de toekomstverwachtingen met betrekking tot werkgelegenheid en koopkracht? Circa 30 procent acht de kans dat het arbeidscontract door de eigen werkgever of die van de partner in 2010 wordt opgezegd niet klein. Vijf procent acht de kans (zeer) groot dat een baan op het spel komt te staan. Baanverlies is geen synoniem voor werkloosheid, maar gezien de stagnerende arbeidsmarkt kan het daarvoor wel als opmaat dienen.

Wat betreft de koopkracht acht circa een kwart van de leden de kans (zeer) groot dat men in 2010 minder te besteden zal hebben. Ruim de helft van degenen die dit koopkrachtverlies verwachten acht de kans daarentegen niet groot dat dit leidt tot besparen op sportuitgaven. Blijkbaar gaat deze forse groep eerst op andere zaken besparen.

⁹ Goossens, R. (2008). 'Economie van de sport'. In: K. Breedveld, C. Kamphuis & A. Tiessen-Raaphorst (red.), *Rapportage sport 2008*, pp. 162-191. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP).

¹⁰ Al dan niet noodgedwongen.

Circa 90 procent van de leden heeft in de winter van 2009/2010 geen plannen om op wintersportvakantie te gaan. Dit houdt vrijwel nooit verband met de recessie want ruim driekwart van degenen zonder wintersportplannen wilde überhaupt niet gaan.

4.2 Veranderingen in lidmaatschappen

Tabel 4.2 verschaft een beeld van de mate waarin het bezit van een lidmaatschap van een fitnessclub en/of sportvereniging tussen februari 2009 en november 2009 aan verandering onderhevig is geweest. Ook personen die begin 2009 geen lid waren van een sportvereniging en/of fitnesscentrum worden in ogenschouw genomen¹¹.

Tabel 4.2 Mutatie lidmaatschappen begin 2009 - eind 2009, in procenten

Begin 2009	Eind 2009				
	Lid sportvereniging	Lid fitnesscentrum	Lid sportvereniging en fitnesscentrum	sportvereniging of lid fitnesscentrum	Onbekend
Lid sportvereniging (n=164)	82	0	6	12	0
Lid fitnesscentrum (n=94)	0	58	26	15	1
Lid sportvereniging en fitnesscentrum (n=133)	11	15	67	6	1
Geen lid sportvereniging of lid fitnesscentrum (n=126)	14	2	4	79	1

Bijna negen op de tien personen die begin 2009 lid waren van een sportvereniging waren dat ook eind 2009 nog. Zes procent van de personen die begin 2009 lid waren van een sportvereniging heeft er zelfs een abonnement van een fitnessaanbieder aan toegevoegd. Dit kan als anticyclisch investeren in sportieve lidmaatschappen worden gezien. Twaalf procent van de verenigingssporters van begin 2009 is aan het einde van het jaar geen lid meer van een sportclub en heeft ook niet geïnvesteerd in een abonnement op een fitnesscentrum.

Ruim acht op de tien personen die begin 2009 lid waren van een fitnessaanbieder waren dat ook eind 2009 nog. Opvallend is ook dat het anticyclisch investeren van deze groep grotere vormen aanneemt dan bij de verenigingssporters. Ruim een kwart van de personen die begin 2009 lid waren van een fitnessclub heeft er zelfs een abonnement van een sportvereniging aan toegevoegd. Vijftien procent van de fitnesscentrumleden van begin 2009 is aan het einde van het jaar geen lid meer van een sportclub of een fitnesscentrum.

¹¹ Opzegtermijnen van abonnementen en lidmaatschappen belemmeren vanzelfsprekend het opzeggen op elk willekeurig moment. Behoud van een lidmaatschap van een sportclub of een abonnement van een fitnesscentrum betekent niet dat er niet van aanbieder gewisseld is (men kan bijvoorbeeld een goedkoper alternatief hebben gekozen of wegens verhuizing een nieuwe sportaanbieder hebben gezocht).

Van de personen die begin 2009 lid waren van een sportvereniging én een abonnement bij een fitnessbedrijf hadden heeft maar zes procent beide lidmaatschappen opgezegd. Tweederde van hen heeft beide lidmaatschappen in tact gelaten. Op deze dubbellidmaatschappen wordt dus weliswaar bezuinigd, maar een ruime meerderheid bezuinigt op beide lidmaatschappen niet. Een kwart van de personen die begin 2009 lid waren van een sportvereniging én een abonnement bij een fitnessbedrijf hadden heeft één van de twee opgezegd. De mate waarin op een abonnement van een fitnessclub en op een lidmaatschap van een sportclub wordt bezuinigd is ongeveer gelijk.

Op basis van tabel 4.2 kan opgemaakt worden dat er op lidmaatschappen van een sportclub en van een fitnesscentrum in gelijke mate bezuinigd is. Het lidmaatschap van een sportvereniging en dat van een fitnessaanbieder zijn in 2009 dus ongeveer even ‘recessiebestendig’ gebleken. Ook springt in het oog dat in 2009 geen enkele verenigingssporter (alleen lid van een sportclub) dat lidmaatschap verruild heeft voor een abonnement van een fitnessclub. Andersom geldt hetzelfde. Dit is een indicatie dat sportverenigingen en fitnessaanbieders in tijden van recessie voor een belangrijk deel verschillende segmenten in de sportmarkt bedienen.

4.3 Verwachte bezuinigingen, in de sport en elders

De in tabel 4.2 gepresenteerde cijfers hebben betrekking op aanpassingen van lidmaatschappen. In het onderzoek was er ook aandacht voor gedragsintenties: er is gevraagd aan welke zaken men minder uit zou geven als men zou moeten besparen (zie tabel 4.3). Lidmaatschappen van sportverenigingen en fitnesscentra blijken relatief ongevoelig voor bezuinigingen. Eén op de vijf leden overweegt eind 2009 op een lidmaatschap te bezuinigen. Dat is identiek aan het beeld van begin 2009. Alleen op eten en drinken thuis en lichamelijke en geneeskundige verzorging is de besparingsintentie lager. Er zijn verschillen tussen fitnessers, verenigingssporters en sporters die lid zijn van zowel een sportvereniging als een fitnesscentrum. Bij verenigingssporters staat het lidmaatschap het minst ter discussie: bijna één op de tien zou hierop bezuinigen. Dat is ongeveer hetzelfde aandeel als begin 2009. Bij fitnessers is dat dertien procent, acht procentpunten lager dan begin 2009. Zou een effectiever retentiebeleid van de fitnesscentra hieraan een bijdrage hebben geleverd? Van de personen die lid zijn van een vereniging én een fitnesscentrum overweegt bijna vier op de tien een lidmaatschap op te zeggen. Dat aandeel was begin 2009 lager, namelijk ruim drie op de tien. Bij lidmaatschappen van zowel een sportclub als een fitnessaanbieder is een abonnement van laatstgenoemde wat vaker een besparingsoptie.

Lidmaatschappen van sportverenigingen van kinderen blijken evenmin een favoriete uitgave om op te besparen. Vijf procent van de personen die daar geld aan spenderen overweegt daarop te besparen. Het bezuinigingsmes wordt eind 2009, net als begin 2009, bij de sportgerelateerde uitgaven het meest ter hand genomen bij sporthoreca en -media: de helft van degenen die hier in 2009 geld aan spendeerden zou hierop bezuinigen. De intentie om te bezuinigen op betaald bezoek aan sportwedstrijden/ sportevenementen is eind 2009 echter wat lager dan begin 2009: de besparingsintentie van personen die hieraan geld besteden daalde met tien procentpunten tot 49 procent.

Wanneer de bezuinigingsintentie op sportgerelateerde zaken wordt vergeleken met die bij niet-sportgerelateerde uitgaven dan wordt duidelijk dat uitgaven aan uitgaan, media (niet op

sportgebied), en (korte) vakanties (veel) gevoeliger zijn voor eventueel bezuinigingen dan de sportieve uitgave waarop het eerst bezuinigd zou worden. Begin 2009 kwam ook dat beeld naar voren. Bij de bezuinigingsintentie blijken veel meer leden de hand op de knip te houden voor niet-sportieve uitgaven dan voor de sportgerelateerde bestedingen.

4.4 Gerealiseerde bezuinigingen

In 2009 is uiteraard ook daadwerkelijk bezuinigd op sportuitgaven. Op sportvakanties, sportgerelateerde media en horeagebruik bij de sportvoorziening blijkt in 2009 het meest te zijn bezuinigd. Respectievelijk 58, 49 en 48 procent van de leden die op de betreffende producten en diensten zouden bezuinigen indien nodig blijkt de daad bij het woord gevoegd te hebben. Aan het begin van het jaar kwamen deze bezuinigingen nog een stuk minder voor. Wel werd er toen gesneden in dezelfde uitgaven (maar toen ook nog aan betaald bezoek aan sportwedstrijden en -evenementen).

De impact van de bezuinigingen wordt bepaald door een drietal factoren: uitgaven, mogelijke besparingen (intentie) en daadwerkelijke besparingen (gedrag)¹². Zo is het mogelijk dat de impact van een relatief weinig voorkomende bezuiniging groter is dan die van een besparing die veel voorkomt omdat de mate waarin er geld aan wordt uitgegeven verschilt. Tabel 4.3 verschaft een beeld van die impact.

¹² Er is gevraagd naar bezuinigingsintentie indien een bepaalde uitgave in de twaalf voorafgaande maanden gedaan is. Alleen indien er een intentie was, is de vraag voorgelegd of men ook daadwerkelijk bezuinigd heeft. Uitgaven die niet hebben plaatsgevonden, hetgeen ook als een besparing gezien kan worden, zijn niet meegenomen. Ook is de hoogte van het bedrag buiten beschouwing gelaten.

Tabel 4.3 Impact sportgerelateerde bezuinigingen, in procenten

	Begin 2009 (n=613)				Eind 2009 (n=517)			
	Uitgaven	Bezuinigen		Impact	Uitgaven	Bezuinigen		Impact
		Intentie	Gedrag			Intentie	Gedrag	
Horecagebruik bij sportvoorziening	49	49	29	7	52	50	48	12
Kleding en schoenen voor het sporten	65	30	15	3	63	28	40	7
(losse) entreebewijzen sportvoorzieningen	43	35	16	2	39	34	42	6
Sportmedia	20	52	33	3	21	50	49	5
Lidmaatschap sportvereniging/ fitnesscentrum	81	20	8	1	76	20	24	4
Betaald bezoek sportwedstrijden, - evenementen	24	59	29	4	22	49	32	3
Andere sportartikelen	26	25	12	1	28	28	37	3
Meedoen aan sportwedstrijden, toernooien e.d.	30	19	8	0	29	24	35	3
Sportvakanties	9	47	25	1	8	29	58	1
Overige sportgerelateerde zaken	6	35	14	0	7	18	33	0
Lidmaatschap sportvereniging kinderen	n/a	n/a	n/a	n/a	28	5	14	0

De bezuinigingsimpact is het grootst bij de categorieën horecagebruik bij sportvoorziening, kleding en schoenen voor het sporten en (losse) entreebewijzen voor sportvoorzieningen. Achtereenvolgens twaalf, zeven en zes procent van alle personen heeft hier in 2009 daadwerkelijk op bezuinigd. Ofschoon de impact aan het begin van 2009 lager was, bleek toen ook al dat het horecagebruik bij de sportvoorziening het zwaarst getroffen werd.

In het geval van bezuinigingen is geïnventariseerd in welke mate de recessie daar een rol in heeft gespeeld. Ongeveer de helft van de personen die bespaarden op sporthoreca geeft aan dat de economische recessie daar (zeer) veel op van invloed is geweest. Slechts acht procent van hen geeft aan dat de recessie niet van invloed was. Het lijkt erop dat de recessie ook bij de andere besparingen geen geringe rol speelt¹³.

4.5 Conclusie: consument blijft nog sporten

Bezuinigen op lidmaatschappen van een sportvereniging of fitnesscentrum lijken veelal geen bedreiging voor de sportdeelname te vormen¹⁴. Een enkeling stopt met sporten, maar veel vaker

¹³ Louter indicatieve resultaten vanwege kleine steekproef.

¹⁴ Louter indicatieve resultaten vanwege kleine steekproef.

wordt gekozen voor een goedkoper alternatief, zoals een goedkopere fitnessclub of sporten op eigen houtje. De economische krimp schijnt dus geen grote bedreiging voor de sportparticipatie van leden van verenigingen en fitnessclubs te zijn: bezuinigingen hierop zijn relatief weinig aan de orde en als er bespaard wordt, dan leidt dit niet vaak tot inactief gedrag.

5. Slotbeschouwing: georganiseerde sport tussen veerkracht en vrees

Dit rapport gaat over de gevolgen van de recessie voor de sport. In de verschillende hoofdstukken is door de onderzoekers ingegaan op de sportverenigingen, gemeenten en de leden van sportverenigingen en fitnesscentra. Hierbij is in ieder hoofdstuk gebruik gemaakt van deelonderzoeken die het Mulier Instituut heeft uitgevoerd. Bij sportverenigingen is geput uit de cijfers van de recessiepeiling bij verenigingen eind 2008 en eind 2009. De resultaten van de gemeenten zijn gebaseerd op een meting eind 2009 in samenwerking met de Vereniging Sport en Gemeenten. Bij de leden van sportverenigingen en fitnesscentra is gebruik gemaakt van twee metingen; begin 2009 en eind 2009 met gebruikmaking van respondenten uit de SportersMonitor van NOC*NSF en het Mulier Instituut.

Met deze onderzoeken is een groot deel van de vraag- en aanbodzijde onderzocht. In dit laatste hoofdstuk verbinden wij de resultaten van de afzonderlijke hoofdstukken. Daarnaast hebben we aandacht voor de gevolgen van de recessie in andere (aanpalende) sectoren¹⁵.

Recessiepeiling indicatief

De recessie is een begrip geworden. Veel tegenspoed in het afgelopen jaar wordt toegeschreven aan de recessie. Nu is de recessie wel de veroorzaker van veel van de financiële problemen, maar niet zelden speelt er meer mee. De invloed van de recessie is nooit helemaal te isoleren en cijfers die verwijzen naar de invloed van de recessie zijn ten beste indicatief. In de onderzoeken die wij hebben uitgevoerd is niet alleen naar concrete cijfers gevraagd over bijvoorbeeld de financiële ontwikkeling van een vereniging of bezuinigingen van de leden van fitnesscentra en verenigingen. De respondent, of het nu de bestuurder van een sportvereniging, beleidsambtenaar sport van een gemeente of lid van een vereniging of fitnesscentra betrof, is ook gevraagd naar zijn of haar verwachtingen voor de toekomst als gevolg van de recessie.

Gemeenten vrezten bezuiniging

Op het moment dat 85 procent van de ondervraagde gemeenten aangeeft te gaan bezuinigen op sport, is geen rekenmodel nodig om te kunnen constateren dat in de komende jaren minder aan sport wordt uitgegeven door gemeenten. Hierbij dient wel opgemerkt te worden dat het draagvlak voor sport de afgelopen jaren is toegenomen en dat met dit toegenomen draagvlak ook de gemeentelijke investeringen in sport zijn toegenomen. Het lijkt erop dat gemeenten verwachten dat zij deze extra investeringen in de komende jaren deels weer af moeten bouwen. Bezuinigingen op gemeentelijk niveau zijn waarschijnlijk niet zonder gevolgen. De sporters en de sportverenigingen zijn namelijk voor een groot deel afhankelijk van de investeringen van gemeenten. Het zijn immers de gemeenten die verantwoordelijk zijn voor de grote geldstromen in de sport. Bijna alle netto-uitgaven van de overheid voor sportaccommodaties komen voor rekening van gemeenten (99%; 770 miljoen euro) en zij nemen door het verstrekken van verenigingssubsidies bijna de helft van de netto-uitgaven aan sportverenigingen en sportbonden

¹⁵ In bijlage II zijn korte nieuwsartikelen opgenomen over de gevolgen van de recessie waar in deze slotbeschouwing aan wordt gerefereerd.

op zich (43%; 89 miljoen) (Goossens, 2008)¹⁶. Daarnaast verzorgen gemeenten sportstimuleringsprogramma's waar de sport van profiteert.

De gevolgen van de recessie waren voor de gemeenten de afgelopen jaren beperkt, maar die tijd is voorbij. De korting van het Rijk op het gemeentefonds is één van de oorzaken dat de gemeenten de recessie nu aan den lijve ondervinden. Gemeenten verwachten vanaf 2010 of 2011 over de hele linie te moeten gaan bezuinigen. Sport vormt daarop, ondanks het toegenomen draagvlak, geen uitzondering. We zien nu al bij de verenigingen de bijdragen vanuit de gemeente afnemen. In 2008 zag 14 procent de gemeentelijke bijdrage afnemen en in 2009 gold dit voor 22 procent van de verenigingen. Met de aangekondigde bezuinigen, waaronder op verenigingssubsidies, bij gemeenten gaat die lijn zich naar verwachting verder doorzetten in 2010 en 2011.

De bezuinigen van de gemeenten richten zich verder vooral op de tijdelijke sportstimuleringsprogramma's die met behulp van cofinanciering tot stand zijn gekomen en een beoogd structureel vervolg hadden. Daarnaast worden bezuinigen verwacht op de aanleg van nieuwe accommodaties en combinatiefunctionarissen. Het verhogen van de tarieven voor sportaccommodaties is bij bijna de helft van de gemeenten een waarschijnlijke bezuinigingsoptie.

Sport nog betaalbaar?

Waar gemeenten sport als bezuinigingspost naar voren schuiven, blijven consumenten grotendeels van de sport af. Sport is voor hen niet de eerste bezuinigingspost, ook niet voor verenigingsleden en leden van fitnesscentra. Bezuinigen op sport zijn marginaal, vergeleken met bezuinigen op andere terreinen, zoals restaurantbezoek, uitgaan, kranten/boeken/muziek of vakanties en dagtrippjes. Als op sport bezuinigd wordt dan gaat het vooral om het horecagebruik en maar beperkt om het opzeggen van het lidmaatschap.

Toch zal ook bij de sport een keer de kritische bezuinigingsgrens bereikt worden. Vooral voor gezinnen die het niet breed hebben, kan een stijging van de kosten van een sportlidmaatschap in 2010, het jaar waarin volgens Nibud vrijwel iedereen een stapje terug moet doen, weleens de bekende druppel vormen. Tot op heden heeft het gros van de burgers weinig gemerkt van de recessie maar is de werkloosheid aan het stijgen. Als de werkloosheid verder toeneemt en de burgers de recessie in de portemonnee gaan voelen, wat de verwachting is, dan heeft dit vermoedelijk gevolgen voor de sport (Vrooman, 2009; Van den Dool e.a. 2009)¹⁷. Niet iedereen kan contributieverhogingen van verenigingen, ook al is het alleen indexering, zonder meer opvangen en het lidmaatschap aan blijven houden. Indicatief voor de verhoogde financiële drempel voor sportdeelname is de mate waarin aanspraak wordt gedaan op het Jeugdsportfonds. Gezinnen die de sportbeoefening van hun kinderen niet kunnen betalen vanwege het beperkte gezinsinkomen kunnen een beroep doen op het Jeugdsportfonds voor financiële ondersteuning. Het Nationale Jeugdsportfonds heeft geconstateerd dat er in 2009 vaker beroep is gedaan op het fonds.

¹⁶ Goossens, R. (2008). 'Economie van de sport'. In: K. Breedveld, C. Kamphuis & A. Tiessen-Raaphorst (red.), *Rapportage sport 2008*, pp. 162-191. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP).

¹⁷ Vrooman, C. (red) (2009). *Werkloosheid in crisistijd. Baanverliezers, inkomensveranderingen en sociale gevolgen; een verkenning*, Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
Dool, R. van den, Elling, A. & Hoekman, R. (2009). *SportersMonitor 2008. Een beschrijving van actuele sportissues*, Nieuwegein/ 's-Hertogenbosch: Arko Sports Media/ W.J.H. Mulier Instituut.

Contributieverhoging pas laatste redmiddel

Verenigingen hebben in 2009 op een creatieve wijze op veel posten weten te bezuinigen om te compenseren voor de teruglopende inkomsten. Daarmee tonen verenigingen eens te meer hun veerkracht in deze financieel lastige tijden. Er is nog weinig bekend over verenigingen die daadwerkelijk ‘omvallen’. Maar alle creativiteit en goede wil ten spijt is toch een deel van de verenigingen er financieel op achteruit gegaan. Waar begin 2009 nog driekwart van de verenigingen naar eigen zeggen in een goede financiële positie verkeerde, geeft eind 2009 tweederde van de vereniging aan er financieel goed voor te staan.

Als de bezuinigingen niet volstaan zijn contributieverhogingen bij sportverenigingen aanstaande. Enerzijds gedwongen door de verwachte bezuinigingen van de gemeenten die, als ze doorgevoerd worden, tot gevolg hebben dat de verenigingen meer gaan betalen voor accommodaties en minder subsidie ontvangen voor hun activiteiten. Anderzijds zien verenigingen de inkomsten uit sponsoring en kantine opbrengsten verder teruglopen. Consumenten hebben in 2010 volgens onderzoek van het Nibud minder te besteden dan in 2009, waardoor naar verwachting het horecagebruik in de sport ook zal afnemen. Bedrijven uit alle sectoren zijn gedwongen kritisch naar de uitgaven te kijken. Sportsponsoring is een post waarop, zo laten de verenigingen weten, veel bezuinigd wordt. Bijna alle sportverenigingen hebben de inkomsten uit sponsoring terug zien lopen in 2009 en verwachten dat deze dalende lijn in 2010 wordt doorgezet. De ervaring leert dat verenigingen redelijk accurate voorspellers zijn van hun eigen financiële positie. Een verdere daling van de inkomsten kan vermoedelijk niet door extra bezuinigingen van verenigingen worden opgevangen en zal daardoor leiden tot het interen op reserves of als uiterste mogelijkheid contributieverhogingen. Overigens geven hockeyverenigingen aan tot op heden nog geen problemen te ondervinden van de recessie.

Zorgen nog niet voorbij

De chocoladeletters ‘Recessie voorbij!’ in De Telegraaf (13 november 2009) logen er niet om. De private sector krabbelt overeind en klimt uit het dal. Maar daarmee lijken de zorgen voorlopig nog niet van de baan. Na dit bericht over het officiële einde van de recessie verschenen nog tal van berichten over ‘recessieproblemen’ in even zoveel sectoren. Het zal nog lang duren voor de economie weer floreert. Verenigingen voorspellen in ieder geval een verdere daling van de inkomsten, terwijl gemeenten bezuinigingen aankondigen. Mogelijk dat daarom de consequenties van de recessie voor de sport zich pas in de komende jaren echt gaan aandienen.

Voor het realiseren van de gestelde Olympische ambities is het te hopen dat de sport andere geldstromen weet aan te boren, zoals middelen gereserveerd voor bevordering van sociale samenhang, gezondheid, wijkvernieuwing of economische ontwikkeling. Met de verwachte slinkende budgetten en de dientengevolge uitstel of afstel van nieuwbouw van accommodaties, stopzettingen van sportstimuleringsprogramma’s en contributieverhogingen bij verenigingen worden vermoedelijk niet de gewenste randvoorwaarden geleverd om de sportdeelname in Nederland van 65 procent nu naar 75 procent in 2016 te brengen.

Lichtpuntje

Ja, de sport wordt getroffen door de recessie, maar dat geldt ook voor andere sectoren. Consumenten hebben vooral op restaurantbezoek en uitgaan bezuinigd. De musicalindustrie ondervindt hier al de gevolgen van. Zo geeft Joop van den Ende Theaterproducties aan dat het bedrijf veel meer moeite heeft om kaartjes te verkopen en minder bezoekers weet te trekken. Op

vakantie gaan blijft wel in trek, maar dan korter, dichterbij en goedkoper. Daarentegen weten de musea en bioscopen nog minstens zoveel bezoekers te trekken.

Niet alleen sport maar ook andere onderdelen van de vrijetijdssector ondervinden de gevolgen van de recessie. Evengoed overigens als andere sectoren zoals de transportsector, de bloemenbranche en het vastgoed. In de transportsector had meer dan de helft van de bedrijven te maken met een omzet- en winstdaling en hebben 155 bedrijven het faillissement aan moeten vragen. Ook in de bloemenbranche wordt de omzetzdaling (5%) toegeschreven aan de recessie, terwijl in het winkelvastgoed het aantal leegstaande winkelpanden met 9 procent is gestegen. Vooral in de tweede helft van 2009 hebben veel winkels als gevolg van de recessie de deuren gesloten. Het merendeel van de Nederlanders verwacht in 2010 niet minder geld te geven aan goede doelen. Alleen als de gevolgen van de kredietcrisis zich duidelijk laten voelen in de portemonnee, verwacht een vijfde minder vrijgevig te zullen zijn.

Als we de gevolgen van de recessie binnen de sportsector in perspectief plaatsen dan valt het mee. Natuurlijk, ook in de sport gebeurt er wat, maar dan vooral in het voetbal bij de Betaald Voetbal Organisaties. Organisaties die, zo is de mening van velen, al te lang op te grote voet leven en daar nu de rekening voor krijgen gepresenteerd. Mede ook omdat gemeenten in deze tijd geen gehoor geven aan financieringsverzoeken van Betaald Voetbal Organisaties en sponsoren het af laten weten. De sponsorbranche heeft zelf de verwachting dat 2010 het jaar zal worden van 'stabilisatie, focus en bezuiniging', met een lichte daling van de sponsormarkt (van € 875 mln. in 2009 naar € 850 mln. in 2010 (zie bijlage II)). Verwacht mag worden dat de minst sterke merken in de sport daar het eerst de effecten van zullen ondervinden en dat er een zekere 'shake out' in de sector zal plaatsvinden waarbij de sterkste broeders de grootste kans op overleving kennen. Overigens hoeft een dergelijke rationalisatie op de lange termijn niet perse negatief voor de sport uit te pakken en kan zij aanleiding vormen voor nieuwe creatieve ideeën.

Bij het Meldpunt Sport en Recessie van NOC*NSF is het vooralsnog rustig. Veel berichten van verenigingen die problemen ondervinden als gevolg van de recessie komen daar niet binnen. Al dient opgemerkt te worden dat verenigingen niet graag te koop lopen met hun problemen, en het dus de vraag is in hoeverre verenigingen gebruik maken van dit meldpunt. Verenigingen, zo blijkt uit het onderzoek, zijn evenwel inventief in het aan elkaar knopen van de financiële eindjes en zijn redelijk vitaal. Gemeenten kondigen weliswaar bezuinigingen aan, maar een derde van de gemeenten verwacht minder op sport te gaan bezuinigen dan op andere sectoren. De sport wordt deels ontzien en dat stemt hoopvol.

Waakzaamheid blijft geboden

Met de berichtgeving in de afgelopen maanden kunnen we ons niet aan de indruk onttrekken dat andere sectoren harder worden getroffen. Sport heeft door haar instrumentele waarde, onder andere op het gebied van gezondheid en sociale cohesie, duidelijk aan draagvlak gewonnen op beleidsniveau. Op persoonlijk vlak is sport vooral een sociale activiteit en fungeert het als een uitlaatklep, mogelijk zelfs deels voor de stress en problemen die mensen als gevolg van de recessie ondervinden. Dat maakt dat de sport niet zo maar aan de kant wordt geschoven.

Waakzaamheid blijft echter geboden, want het is niet uitgesloten dat de harde klappen voor de sport nog moeten gaan komen. Zeker nu de grootste investeerder in de sport, de lokale overheid, bezuinigingen heeft aangekondigd. En ook de aangekondigde bezuinigingen op Rijksniveau zullen niet onopgemerkt blijven. Vooralsnog is de sport uitgezonderd van de eerste ambtelijke ronde van mogelijke bezuinigingsoperaties, maar garantie dat op rijksniveau de budgetten voor

sport onaangetast blijven biedt dat niet. Andere bezuinigingen kunnen, substantiëler dan nu het geval is, de burger in de portemonnee raken. Vooralsnog zijn de effecten van de krediet-crisis op de inkomenssituatie van de consumenten beperkt gebleven. De verwachting is echter dat in 2010 de burger minder te besteden, heeft wat mogelijk leidt tot een herbezinning op de uitgaven. Een sterk oplopende werkloosheid vormt daarbij een van de doemscenario's voor de sport, omdat inactiviteit op het ene maatschappelijke front doorgaans ook betekent dat men op andere fronten minder actief wordt (zie bijlage II). Daarmee staan dan niet alleen de sportuitgaven van het bedrijfsleven en de gemeenten, maar ook die van consumenten ter discussie. Het redelijk positieve beeld van de sportsector eind 2009 kan eind 2010 zomaar heel anders zijn.

Bijlage I Onderzoeksverantwoording

Recessiepeiling sportverenigingen

In opdracht van NOC*NSF heeft het Mulier Instituut een vragenlijst uitgezet over de gevolgen van de recessie voor de sportverenigingen. Dit onderzoek is een herhaling van een eerdere recessiepeiling bij verenigingen in het begin van 2009. De vragenlijst is uitgezet bij het Verenigingspanel en is door 599 verenigingen van verschillende grootte, uiteenlopende takken van sport en verspreid over Nederland ingevuld. De resultaten zijn evenals bij de vorige meting gewogen naar solo-/ duo-/ teamsport en binnen-/buitensport. Het veldwerk is uitgevoerd in november en begin december 2009.

Recessiepeiling gemeenten

In december 2009 heeft het Mulier Instituut in nauwe samenwerking met de Vereniging Sport en Gemeenten (VSG) een vragenlijst uitgezet over de gevolgen van de recessie voor het gemeentelijk sportbeleid. De vragenlijst¹⁸ is uitgezet bij het ‘gemeentepanel’ van VSG en is door 33 gemeenten van verschillende omvang en uit verschillende provincies ingevuld. De uitkomsten zijn vervolgens geanalyseerd door het Mulier Instituut. Het veldwerk is uitgevoerd in de eerste twee weken van december 2009. Het project is een vervolg op eerder onderzoek van het Mulier Instituut naar de gevolgen van de recessie voor de sport, waarin aandacht was voor verenigingen en leden van verenigingen en fitnesscentra.

Recessiepeiling leden sportverenigingen en fitnesscentra

Ten behoeve van een juiste interpretatie van de resultaten is het van belang van enige aspecten van het onderzoek kennis te nemen. De personen die zijn uitgenodigd voor de 0-meting (in februari/maart 2009) zijn personen die in september 2008 lid waren van een sportvereniging en/of van een fitnesscentrum (er is geput uit het bestand van de SportersMonitor). De respondenten worden in het rapport daarom aangeduid als ‘leden’. Bij de personeselectie uit het monitorbestand is rekening gehouden met de achtergrondvariabelen leeftijd, geslacht en opleiding. Bij de 0-meting bleek dat het sportverband ten opzichte van 2008 veranderd was. Ook tussen de 0- en de 1-meting hebben zich op dit vlak veranderingen voorgedaan.

Een toelichting op de gehanteerde groepsbenamingen:

1. Lid sportvereniging: persoon is lid van één of meerdere sportverenigingen en heeft geen abonnement bij een fitnesscentrum.
2. Lid fitnesscentrum: persoon is lid van één of meerdere fitnesscentra en is geen lid van een sportvereniging.
3. Lid sportvereniging en fitnesscentrum: persoon is lid van één of meerdere sportverenigingen én heeft een abonnement bij één of meerdere fitnesscentra.
4. Geen lid sportvereniging of lid fitnesscentrum: persoon is geen lid van een sportvereniging en heeft ook geen abonnement bij een fitnesscentrum.

¹⁸ De vragenlijst is ingevuld door beleidsmedewerkers sport en recreatie bij de diverse gemeenten. Zie <http://www.mulierinstituut.nl/nieuws/?ID=356> voor het downloaden van de vragenlijst.

Begin 2009 (0-meting)

- Periode datacollectie: 26 februari – 2 maart 2009
- Methode: online vragenlijst
- Steekproefkader: GfK Internetpanel, sporters van 18 jaar en ouder (personen die eerder deelnamen aan een meting zijn voor het onderzoek uitgenodigd)
- Responspercentage 77 procent (uitgenodigd/compleet ingevulde vragenlijst)
- n=613, waarvan, als volgt verdeeld (nummering verwijst naar groepsnummers bovenstaand):
 1. 199
 2. 151
 3. 144
 4. 119

Eind 2009 (1-meting)

- Periode datacollectie: 13 november – 19 november 2009
- Methode: online vragenlijst
- Steekproefkader: GfK Internetpanel, sporters van 18 jaar en ouder (personen die eerder deelnamen aan een meting zijn voor het onderzoek uitgenodigd)
- Responspercentage 85 procent (uitgenodigd/compleet ingevulde vragenlijst)
- n=517 waarvan, als volgt verdeeld (nummering verwijst naar groepsnummers bovenstaand):
 1. 164
 2. 94
 3. 133
 4. 126

Tabel bezuinigingen

Tabel Uitgaven en bezuinigingen naar subgroep in 0- en 1-meting, in procenten

	Lid sportvereniging (n=199)			Lid fitnesscentrum (n=151)			Lid sportvereniging en fitnesscentrum (n=144)			Geen lid sportvereniging of lid fitnesscentrum (n=119)			Totaal (n=613)		
	Uitgaven	Bezuinigingen		Uitgaven	Bezuinigingen		Uitgaven	Bezuinigingen		Uitgaven	Bezuinigingen		Uitgaven	Bezuinigingen	
		Intentie	Gedrag		Intentie	Gedrag		Intentie	Gedrag		Intentie	Gedrag		Intentie	Gedrag
<i>Sportgerelateerd</i>															
Horecagebruik bij sportvoorziening tijdens/na afloop sporten	74	44	22	32	59	39	33	49	33	24	64	39	49	49	29
Kranten, boeken, CDs, DVDs en tijdschriften op sportgebied	26	46	27	11	65	35	27	51	36	13	60	40	20	52	33
Betaald bezoek sportwedstrijden, sportevenementen e.d.	33	56	24	15	59	27	28	55	28	15	78	56	24	59	29
(losse) entreebewijzen sportvoorzieningen	44	32	14	42	31	14	51	40	21	34	40	18	43	35	16
Sportvakanties	13	64	32	7	40	30	8	36	18	6	14	0	9	47	25
Kleding en schoenen voor het sporten	69	22	9	70	38	20	83	27	17	34	40	20	65	30	15
Andere sportartikelen (geen kleding en schoenen)	37	21	10	23	38	24	27	21	8	10	25	8	26	25	12
Meedoen aan sportwedstrijden, toernooien e.d.	55	17	7	6	22	11	35	25	12	16	11	0	30	19	8
Lidmaatschap sportvereniging/fitnesscentrum	100	10	3	100	21	6	100	33	16	0	-	-	81	20	8
Lidmaatschap sportvereniging kinderen	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a
Overige sportgerelateerde zaken	9	44	11	6	22	0	5	14	14	3	67	67	6	35	14
<i>Niet sportgerelateerd</i>															
Uit eten of drinken, uitgezonderd sporthoreca	100	74	-	100	74	-	100	71	-	100	85	-	100	75	-
Uitgaan	100	79	-	100	79	-	100	69	-	100	88	-	100	78	-
Kranten, boeken, CDs, DVDs en tijdschriften niet op sportgebied	100	61	-	100	72	-	100	65	-	100	74	-	100	67	-
Vakanties, weekendjes weg en dagtrips niet op sportgebied	100	53	-	100	56	-	100	53	-	100	70	-	100	57	-
Woning en tuin	100	42	-	100	48	-	100	42	-	100	35	-	100	42	-
Kleding en schoenen niet voor sporten	100	37	-	100	36	-	100	25	-	100	50	-	100	36	-
Eten en drinken thuis	100	10	-	100	13	-	100	13	-	100	11	-	100	11	-
Lichamelijke en geneeskundige verzorging	100	10	-	100	7	-	100	6	-	100	8	-	100	8	-
<i>Sportgerelateerd</i>															
Horecagebruik bij sportvoorziening tijdens/na afloop sporten	79	46	46	32	57	35	59	47	49	24	70	62	52	50	48
Kranten, boeken, CDs, DVDs en tijdschriften op sportgebied	27	38	35	19	72	34	23	47	50	11	64	67	21	50	49
Betaald bezoek sportwedstrijden, sportevenementen e.d.	27	44	35	16	53	13	29	45	35	13	69	36	22	49	32
(losse) entreebewijzen sportvoorzieningen	36	31	39	36	29	40	47	31	42	37	47	45	39	34	42
Sportvakanties	10	35	67	4	0	-	14	33	50	2	0	-	8	29	58
Kleding en schoenen voor het sporten	76	18	22	60	36	45	79	29	53	32	45	33	63	28	40
Andere sportartikelen (geen kleding en schoenen)	42	19	31	17	44	29	32	33	50	15	37	29	28	28	37
Meedoen aan sportwedstrijden, toernooien e.d.	54	22	25	4	0	-	35	28	54	10	33	25	29	24	35
Lidmaatschap sportvereniging/fitnesscentrum	100	9	33	100	13	17	100	39	23	0	-	-	76	20	24
Lidmaatschap sportvereniging kinderen	33	2	0	24	4	0	30	3	100	22	14	0	28	5	14
Overige sportgerelateerde zaken	8	8	0	4	25	0	4	0	-	10	33	50	7	18	33
<i>Niet sportgerelateerd</i>															
Uit eten of drinken, uitgezonderd sporthoreca	100	84	-	100	81	-	100	71	-	100	91	-	100	82	-
Uitgaan	100	79	-	100	81	-	100	68	-	100	87	-	100	79	-
Kranten, boeken, CDs, DVDs en tijdschriften niet op sportgebied	100	62	-	100	71	-	100	65	-	100	73	-	100	67	-
Vakanties, weekendjes weg en dagtrips niet op sportgebied	100	53	-	100	67	-	100	58	-	100	72	-	100	62	-
Woning en tuin	100	47	-	100	43	-	100	38	-	100	48	-	100	44	-
Kleding en schoenen niet voor sporten	100	41	-	100	35	-	100	29	-	100	38	-	100	36	-
Eten en drinken thuis	100	8	-	100	18	-	100	11	-	100	9	-	100	11	-
Lichamelijke en geneeskundige verzorging	100	9	-	100	10	-	100	7	-	100	2	-	100	7	-

Percenteerbasis voor aandeel respondenten bij uitgaven, bezuinigingsintentie en -gedrag:

- Uitgaven: alle respondenten.
- Bezuinigingsintentie: respondenten die de uitgave in 2009 hebben gedaan.
- Bezuinigingsgedrag: respondenten die intentie hebben te bezuinigen op de uitgave als dat zou moeten.

Bijlage II Overzicht bronnenonderzoek recessie

Het onderstaande overzicht geeft een indruk van de invloed van de recessie in andere sectoren. Ook voor de sportsector zijn nog aanvullende gegevens verzameld. Het overzicht is samengesteld op basis van kranten- en website-artikelen en contacten met organisaties maar is niet uitputtend.

Arbeid en inkomen

Consumentenvertrouwen iets afgenomen

Het vertrouwen van consumenten is in januari 2010 iets afgenomen. De indicator daalde van -28 naar -30. De koopbereidheid bleef vrijwel gelijk, terwijl het economisch klimaat negatiever werd beoordeeld dan vorige maand.

Consumenten hebben weinig vertrouwen in de ontwikkeling van de Nederlandse economie. De indicator economisch klimaat zakte voor de vierde achtereenvolgende maand en kwam uit op -61. Daarmee is de indicator terug op het niveau van begin 2003.

Ondanks de negatievere kijk op de economie nam de koopbereidheid in januari niet verder af. Over het doen van duurzame aankopen zoals meubelen of een wasmachine was de consument wel iets pessimistischer dan een maand eerder.

Bron: CBS webmagazine, 22-1-2010

Consumenten bezuinigen op vrijetijdsbestedingen

Ruim een derde Nederlandse consumenten (37%) heeft in het laatste kwartaal van 2009 bezuinigd op vrijetijdsbesteding, uitgaan en sport en zijn van plan op korte termijn geen grote uitgaven te doen. Over de toekomst van de Nederlandse economie zijn ze positiever gestemd. 33% verwacht een verbetering, tegenover 23% in september. Over de financiële situatie van het eigen huishouden is 31% van de ondervraagden nog niet erg optimistisch. Zij denken dat deze het komende jaar nog zal verslechteren; slechts 17% verwacht dat de financiële situatie zal verbeteren. Dat blijkt uit de onderzoeksresultaten van de Tilburg Consumer Outlook Monitor (Tilcom) van de Universiteit van Tilburg naar consumentenbeslissingen en de verwachtingen en emoties die daaraan ten grondslag liggen.

Bron: UVT/ Tiber/ CentERdata, Onderzoek Tilburg Consumer Outlook Monitor , 13 januari 2010

Crisis treft in 2010 heel Nederland in portemonnee

Grip op geld is meer dan ooit noodzakelijk. In 2010 moet vrijwel iedereen een stapje terug doen. Waar in 2009 de meeste werknemers die hun baan behielden er nog in koopkracht op vooruit gingen, daalt de koopkracht in 2010 ook voor hen. En mensen met een uitkering gaan er in 2010 ook op achteruit, zo blijkt uit berekeningen van het Nibud.

Huishoudens met kinderen worden dit jaar zwaar getroffen. Toeslagen wijzigen en de kinderbijslag wordt bevroren. Grip op uitgaven is dan ook noodzakelijk om rond te kunnen blijven komen.

Bron: Nibud Nieuwsbrief *professionals*, januari 2010

Zelfstandige levert fors in door crisis

Inkomensval met 12 procent is grootste duikeling van dit decennium

Zelfstandigen en kleine ondernemers zijn de duidelijkste slachtoffers van de economische crisis. Hun inkomen is in het derde kwartaal van 2009 met gemiddeld 12 procent gekrompen, waar werknemers met een vast baan er nog gemiddeld 1,8 procent op vooruitgingen. Dit blijkt uit cijfers van het Centraal Bureau voor de Statistiek.

De inkomensval van zelfstandigen leidt ook tot een daling van het gemiddelde besteedbare inkomen van alle huishoudens samen. Hun inkomen daalde in het derde kwartaal met gemiddeld 3,3 procent, oftewel 3 miljard euro.

Bron: De Volkskrant, 7-1-2010

Inkomen huishoudens fors lager

In het derde kwartaal van 2009 hadden huishoudens 3,0 miljard euro minder te besteden dan een jaar eerder. Gecorrigeerd voor inflatie komt dit neer op een daling van 3,3 procent.

De krimp van het beschikbaar inkomen is vooral toe te schrijven aan een daling van de inkomsten uit dividend en van de inkomsten van zelfstandigen. De dividendopbrengsten liepen terug met 0,9 miljard euro, de inkomsten van zelfstandigen met 0,7 miljard euro. Daarnaast liepen de pensioenpremies met 0,5 miljard euro op. De totale beloning van werknemers, de belangrijkste inkomensbron van huishoudens, bleef vrijwel gelijk.

De gelijkblijvende beloning van werknemers is de resultante van enkele tegengestelde effecten.

De totale beloning van werknemers werd sterk gedrukt doordat veel werknemers, vooral flexwerkers, in 2009 hun baan verloren. De zittende werknemers, die vaak in vaste dienst zijn, hadden nog een cao-loonstijging van gemiddeld 2,3 procent. Deze loonstijging komt voort uit akkoorden die afgesloten zijn vóór het uitbreken van de financiële crisis.

Bron: CBS webmagazine, 6-1-2010

Werkloosheid verder toegenomen

In de periode november 2009-januari 2010 waren gemiddeld 430 duizend personen werkloos. Dit komt overeen met 5,6 procent van de beroepsbevolking. Een jaar eerder was dit nog 3,9 procent. Dit blijkt uit cijfers van het Centraal Bureau voor de Statistiek.

Uit cijfers van het UWV blijkt dat het aantal niet-werkende werkzoekenden in januari vergeleken met een jaar eerder het sterkst is toegenomen bij technische beroepen op lager en middelbaar niveau en bij hogere administratieve beroepen. Het aantal lopende WW-uitkeringen komt ruim driekwart hoger uit dan een jaar geleden

Bron: Centraal Bureau voor de statistiek, Persbericht 18-2-2010.

Werkloos in crisistijd

Baanverlizers, inkomensveranderingen en sociale gevolgen; een verkenning

Enkele conclusies uit deze SCP-publicatie zijn: jongeren hebben een grotere kans op werkloosheid, maar bij oudere werklozen duurt het langer voor ze een baan vinden.

De gevolgen van de werkloosheid voor het besteedbaar inkomen kunnen sterk uiteenlopen. Sommige groepen gaan er in de WW ongeveer de helft in inkomen op achteruit, bij andere is dat slechts 13%. De economische recessie gaat naar verwachting samen met een afname in tevredenheid en geluk, minder huwelijken en geboorten, en meer echtscheidingen en zelfdodingen.

Bron: Sociaal en Cultureel Planbureau, december 2009

Cultuur en toerisme

Crisis gaat ook aan Van den Ende niet ongemerkt voorbij

Minder bezoekers voor de musicals dan het vorige seizoen (een afname van 8 à 9 procent), minder medewerkers, en veel meer moeite om kaartjes te verkopen: de economische recessie is het afgelopen jaar ook aan Joop van den Ende Theaterproducties niet voorbij gegaan.

Om te voorkomen dat het bedrijf in de problemen belandt, is er gesneden in de kosten en probeert Stage Entertainment efficiënter te werken. “We zullen moeten veranderen want de wereld zal nooit meer hetzelfde zijn als ze is geweest” Van den Ende blijft desondanks vertrouwen houden in de toekomst van Stage Entertainment.

Bron: De Volkskrant, De Gelderlander 2-2-2010

Bioscopen beleven zeldzaam mooi jaar

2009 was goed voor het hoogste aantal bezoekers in dertig jaar: 27 miljoen. Of en in welke mate de economische malaise van invloed is op het hedendaagse bioscoopbezoek, wordt door experts in Hollywood betwist.

De gemiddeld Nederlander heeft steeds vaker zin in een bezoekje aan de bioscoop. Het aantal bezoekers groeide met 21 procent ten opzichte van 2008, en de recettes stegen tot 200 miljoen euro, eveneens een groei van 21 procent.

Bron: De Volkskrant, 6-1-2010

Recessie gaat aan de musea voorbij

De Hermitage in Amsterdam heeft in het eerste half jaar na opening 450 duizend bezoekers getrokken.

Met de gecorrigeerde aantallen voor de Hermitage is het bezoek aan Nederlandse musea in 2009 licht gestegen, terwijl 2008 al als een topjaar te boek stond. De grootste instellingen ontvingen volgens de recentste schattingen zo'n 11,2 miljoen personen, tegen 11 miljoen het jaar ervoor.

De museumvereniging noemt dit aantal een “uitstekende prestatie in het licht van de huidige recessie”. Volgens de vereniging hebben Nederlandse bezoekers – meer op vakantie in eigen land – het wegblijven van toeristen uit het buitenland gecompenseerd. Dat een kaartje gemiddeld duurder is geworden, heeft nog geen meetbare effecten op de toeloop.

Bron: De Volkskrant, 31-12-2009

Economische crisis leidt niet tot minder vakanties

Ondanks de economische crisis is de vakantiemarkt redelijk stabiel gebleven. Hier zijn een aantal verklaringen voor te geven. Vakantie is en blijft belangrijk voor de consument. Het afgelopen jaar was er sprake van een koopkrachtstijging en er waren veel acties en aanbiedingen in de vakantiemarkt).

De vakantieganger ging in 2009 wel dichterbij op vakantie. Het verblijf was korter en de bestedingen minder.

De bezuinigingsstrategie van de vakantieganger leidde tot aanzienlijke verschuiving in vakantievrage: pakketreizen daalden met 12 procent en korte georganiseerde vakanties met 9 procent.

Bron: NBTC-NIPO research, ContinuVakantieOnderzoek 2009, november 2009

Sport

Merendeel hockeyclubs zwijgt over gevolgen Kredietcrisis

Uit een rapport van de accountants van BDO blijkt dat de hockeysport niet geraakt wordt door de economische crisis. Aan het onderzoek deden slechts twee van de vijftien clubs uit de hoofdklasse mee en 107 niet-hoofdklasse verenigingen. De verwachting is dat tijdens een overleg met de topclubs er een zorgelijker geluid te horen zal zijn. Het accountantsbureau BDO becijferde dat in het Nederlandse hockey zo'n 105 miljoen euro omgaat.

Voor het seizoen 2009/ 2010 verwacht de helft van de deelnemende verenigingen een stijging in sponsorinkomsten van meer dan 5% ten opzichte van het seizoen 2008/ 2009. In 2010/2011 verwacht nog 30% een stijging van meer dan 5% en in 2011/ 2012 nog slechts 20% ten opzichte van het voorgaande jaar. De deelnemende clubs verwachten geen daling in sponsorinkomsten.

Bron:De Volkskrant, 31-1- 2010; BDO onderzoek Hockeyfinanciën, januari 2010.

Betaald voetbal duikt diep in het rood

Cijfers van de KNVB laten zien dat het qua financiën de verkeerde kant op gaat met het totale Nederlandse betaalde voetbal. Daarom maken de voetbalclubs, de KNVB en de belangenclubs voor spelers en coaches een plan om de financiële crisis te bestrijden. Een van de oplossingen die de clubs zelf aandragen is dat het percentage van de omzet te besteden aan personeelskosten de 60% niet meer mag overschrijden.

Bron:De Telegraaf, 13-2- 2010; Brabants Dagblad, 12-2-2010.

Voetbalclub H.F.C. Haarlem is failliet

De club uit de eerste divisie heeft geen geld meer, alleen maar schulden.

Het ging al lange tijd niet meer goed met de club. Alle profvoetbalspelers van Haarlem zijn nu hun baan kwijt. Na 56 jaar komt er nu een einde aan het betaald voetbal in Haarlem. De club speelde 24 seizoenen in de eredivisie. H.F.C. Haarlem doet nu gelijk niet meer mee in de eerste divisie.

De Nederlandse voetbalbond maakte in 2009 al bekend dat zo'n beetje de helft van alle clubs in de eerste divisie geldproblemen hebben. Het gaat niet goed met de economie en bedrijven steken minder geld in voetbalclubs. Het zou dus zo kunnen zijn dat Haarlem binnenkort niet de enige club in de eerste divisie is die moet stoppen.

Bron: NOS Jeugdjournaal 26-1-2010,

<http://static.nos.nl/jeugdjournaal/artikelen/2010/1/25/voetbalclubhaarlemfailliet.html>

Gemeenten zien vaker af van steunen voetbalclubs

Het betaald voetbal is in grote financiële nood als gevolg van de crisis. Gemeenten springen de armlastige clubs niet meer bij

Zeker tien van de twintig clubs in de eerste divisie van het betaalde voetbal staan onder curatele van de KNVB. Ze hebben financieel grote problemen en worden door eigen onvermogen of ingrijpen van de licentiecommissie in hun voortbestaan bedreigd.

Uit onderzoek van De Volkskrant blijkt dat er bij gemeenten steeds minder animo is om noodlijdende clubs bij te staan. Nieuwbouw van stadions is bijna uitgesloten, alleen voor renovatie en stadionaanpassingen stellen gemeenten nog geld beschikbaar.

Bron:De Volkskrant, 22-1-2010

Gemeenteraad steunt reddingsplan RKC Waalwijk

De gemeenteraad van Waalwijk heeft donderdag ingestemd met het reddingsplan voor betaald voetbalorganisatie RKC Waalwijk. Daarmee is het dreigende faillissement voor RKC Waalwijk definitief afgewend. Van de 28 leden stemden 19 raadsleden voor het reddingsplan.

RKC Waalwijk wilde aanvankelijk naar een stadionhuur van 300.000 euro, maar vond daarin geen gehoor. De huur is verlaagd tot 450.000. Het verschil van 150.000 euro moet jaarlijks door de supporters via allerlei acties bijeen worden gebracht.

Bron: De Volkskrant, 21-1-2010

http://www.volkskrant.nl/sport/article1340802.ece/Gemeenteraad_steunt_reddingsplan_RKC_Waalwijk

Hoofdsponsor kraakt financieel beleid BV Veendam

Koos Gjaltema, met zijn bedrijf hoofdsponsor van BV Veendam, heeft weinig vertrouwen meer in een rooskleurige toekomst voor de voetbalclub.

BV Veendam moet volgens de CAO voor 10 januari de salarissen hebben betaald, in totaal een bedrag van 75.000 euro. Gjaltema komt met zijn geld (25.000) over de brug wanneer de club twee of drie andere geldschietters vindt die het overige deel willen betalen.

Bron: Dagblad van het Noorden, 6-1-2010

<http://www.dvhn.nl/nieuws/sport/voetbal/article5662568.ece/Hoofdsponsor-kraakt-financieel-beleid-BV-Veendam>

Gemeenteraad op bezoek bij FC Zwolle

Om de Zwolse gemeenteraad duidelijk te maken hoe de financiële situatie bij de club is, zijn fractievoorzitters en sportwoordvoerders van de verschillende politieke partijen uitgenodigd om op bezoek te komen. De lasten van het nieuwe stadion en de periode van recessie leiden tot een nieuwe garantie-aanvraag. De partijen willen nog niet bekendmaken om welk bedrag het gaat.

Bron: www.jupilerleague.nl/nieuws, 22-12-2009

Kredietcrisis treft ook VVV

De bouw van het nieuwe stadion van VVV-Venlo dreigt een flinke vertraging op te lopen. Het project van ruim zestig miljoen euro zou pas tussen 2012 en 2014 klaar zijn. De kredietcrisis gooit roet in het eten.

De markt voor dit soort risicovolle projecten is door de kredietcrisis en de economische recessie bijzonder slecht. Naar verwachting gaat het pas na 2010 economisch weer beter. Pas dan zou aanbesteding zin hebben.

Bron: www.jupilerleague.nl/nieuws, december 2009

Kredietcrisismeter

In juni 2009 startte Sport & Strategie met de rubriek Kredietcrisismeter.

1. NOC*NSF en KNVB: (nog) geen neerwaartse spiraal (juni 2009)

Het meldpunt Sport en Recessie van NOC*NSF wordt niet overspoeld met noodkreten van verenigingen. Volgens Geert Slot (NOC*NSF) is het lidmaatschap van een vereniging voor veel Nederlanders een basisbehoefte geworden. “Een behoefte die ze zichzelf, maar ook hun kinderen niet willen ontnemen”. De Leede (KNVB) is eenzelfde mening toegedaan “Voor betrekkelijk weinig geld zijn voetballers lid van een sociaal netwerk. Voetbal is daarom eerder een bron van inspiratie, levenslust en optimisme, dan een financieel blok aan het been”. Bij de

KNVB wordt niet de alarmklok geluid in verband met de gevolgen van de economische recessie.

2. Fitnessbranche verwacht groei, geen recessie (juli 2009)

Door de recessie zou ruim een kwart van de fitnesscentra moeten vrezen voor omzetsdaling. Als er al sprake is van omzetsdaling dan niet door de recessie maar door de toegenomen concurrentie, meent branchevereniging Fit!vak. “Het aantal fitnessbedrijven groeit harder dan het aantal mensen dat gaat fitnessen; meer vestigingen per verzorgingsgebied betekent dan minder klanten per bedrijf.” Fit!vak verwacht dat de branche zal toegroeien naar 3,5 miljoen fitnessers. De verwachting is dat de branche met name zal profiteren van de vele initiatieven van de overheid om het bewegen te stimuleren.

3. “Dan vallen er maar een paar wielervedstrijden om” (augustus 2009)

Wielervedclubs zijn bovengemiddeld afhankelijk van sponsorinkomsten en daarom kwetsbaar in tijden van economische neergang, voorspelde het Mulier Instituut. Volgens de KNWU heeft de recessie vooral invloed op het aantal wedstrijden dat wordt georganiseerd. Geregeld duiken berichten op over afgelastingen van wedstrijden door de organisatie vanwege financiële redenen. De KNWU spreekt niet van een trend maar het is een teken aan de wand. “Je moet de markt zelf zijn werk laten doen. Dan vallen er maar een paar wielervedstrijden om. Als je als evenement niet interessant weet te zijn voor sponsors, dan heb je misschien ook geen bestaansrecht”.

4. Amsterdam Marathon kiest voor kruideniersmentaliteit (oktober 2009)

De marathon van Amsterdam moet het dit jaar zien te rooien zonder hoofdsponsor. Volgens de stichting die de marathon organiseert heeft dat te maken met de kredietcrisis. Ook voor 2010 verwacht men niet een hoofdsponsor te vinden. Het verlies van een grote sponsor wordt opgevangen door kleine bedrijven te interesseren voor kleiner bijdragen, ook in natura bijv. een clinic over preventief bewegen. “Het is schrapen, maar het levert genoeg op om de kwaliteit te behouden”.

5. Groningen sportgala slaat een jaartje over (november 2009)

Het huis voor de Sport Groningen kreeg de sponsorbegroting niet rond voor het Groninger Sportgala, nadat de hoofdsponsor was afgehaakt. Het evenement werd vervolgens afgeblazen. “Sponsors wilden best participeren, maar niet voor een heel groot bedrag. Daaraan merk je dat het crisis is.”

6. Voetbal of schaatsten, Recessie dwong Aegon te kiezen (december 2009)

In 2010 neemt Aegon na 25 jaar afscheid als hoofdsponsor van schaatsbond KNSB. De bank en verzekeraar kon niet om de economische ontwikkelingen heen. Aegon werd door de crisis gedwongen om strenger naar de kosten te kijken dan het bedrijf ooit had gedaan. Op alle afdelingen moet het kostenniveau omlaag, zo ook sponsoring.

Bron: Sport & Strategie, jaargang 3, editie 3 t/m 8, juni - december 2009

Meldpunt Sport en Recessie NOC*NSF

Het meldpunt is begin 2009 van start gegaan. In totaal zijn er in 2009 ongeveer 50 meldingen binnengekomen. De meldingen zijn niet alleen van verenigingen maar ook van bedrijven. Deze bedrijven bieden allerlei oplossingen aan, plannen van aanpak. Als deze uit het bestand gefilterd worden blijven er ongeveer 25-30 verenigingen over die een melding hebben gedaan. Vooral in het eerste half jaar van 2009 zijn er meldingen gedaan. De meldingen gaan vooral over sponsoren die zich terugtrekken bijvoorbeeld voor een jaarlijks evenement dat de vereniging organiseert of voor een team. De indruk bestaat niet dat er verenigingen aan het omvallen zijn. Dergelijke meldingen komen niet binnen.

Een reden daarvoor kan zijn dat verenigingen niet graag melden dat het slecht gaat met de financiën. Een andere mogelijkheid is dat verenigingen creatieve oplossingen bedenken en de eindjes aan elkaar weten te knopen om de vereniging te laten voort bestaan.

Jeugdsportfonds Nederland

Jeugdsportfonds Nederland kreeg in 2008 10.000 aanvragen, in 2009 12.000 (+20%) en verwacht voor 2010 tussen de 16.000 en 18.000 aanvragen. Deels omdat meer gemeenten (gaan) deelnemen aan het Jeugdsportfonds, maar ook doordat meer aanvragen worden gedaan door de al deelnemende gemeenten. Harrie Postma (directeur Jeugdsportfonds Nederland) geeft aan dat nu 29 gemeenten meedoen aan het jeugdsportfonds, maar dat die interesse duidelijk toeneemt. Deels komt dit door de recessie waardoor grotere groepen het jeugdsportfonds nodig hebben om de verenigingscontributie te kunnen betalen en de gemeente daarom contact zoekt met het jeugdsportfonds. Hij is zeer benieuwd hoe verenigingen de crisis gaan verwerken, maar vermoedt dat veel verenigingen gedwongen zijn de contributie te verhogen. Hierdoor wordt het moeilijker voor sommige groepen om lid te worden of lid te blijven van een sportvereniging. Hij wil gemeenten daarom oproepen om ook gebruik te maken van het Jeugdsportfonds om jeugdparticipatie in de gemeente voor alle bevolkingsgroepen mogelijk te maken. Het Jeugdsportfonds heeft de indruk dat door de crisis veel meer kinderen afhankelijk worden van het jeugdsportfonds om aan sport deel te kunnen nemen. Het aantal aanvragen was in 2009 al hoger dan in 2008, maar in 2010 wordt een nog sterkere toename van het aantal aanvragen verwacht.

Overige sectoren

Sponsoruitgaven in Noord Amerika in 2009 gedaald

De uitgaven aan sponsoring in Noord Amerika zijn in 2009 voor het eerst lager dan het voorgaande jaar. De daling bedroeg 0,6% naar \$ 16,51 miljard. Over 2010 blijft IEG optimistisch en voorspelt men voor Noord Amerika een groei van de sponsoruitgaven van 3,4% naar \$ 17,08 miljard. Sport, de grootste sponsorcategorie qua geld, zag een daling van 1% naar \$ 11,28 miljard in 2009.

Bron: Sponsortribune, 18-2-2010 <http://www.sponsoronline.nl/nieuws/Sponsoruitgaven-in-Noord-Amerika-in-2009-gedaald-9588/>

Benchmark Sponsoring 2010: Stabiliseren, focussen en bezuinigen

De grote impact van de economische crisis komt in bijna alle antwoorden op de benchmark terug. 2010 wordt vooral een jaar van stabiliseren, focussen en bezuinigen waar mogelijk. Voor het onderzoek werden bijna 400 sponsors benaderd. Uiteindelijk deden 58 sponsors mee aan de benchmark.

De sponsors zijn duidelijk in hun mening over de impact van de economische crisis. Maar liefst 88% denkt dat sponsoring in 2010 bepaald wordt door de economische crisis. In 2009 was dat nog 'slechts' 69%. Slechts 6% denkt dat de impact beperkt blijft tot 2010. 58% denkt dat ook in 2011 sponsoring de gevolgen van de economische crisis nog zal ondervinden. Bij meer dan de helft van de bedrijven blijft het sponsorbudget in 2010 op hetzelfde niveau als in 2009. Bij 28% daalt het budget echter, bij 10% zelfs meer dan 10%.

Bron: Sponsortribune, 4-2-2010 <http://www.sponsoronline.nl/nieuws/Benchmark-Sponsoring-2010-Stabiliseren-focussen-en-bezuinigen-9553/>

In 2009 gingen 155 transportbedrijven failliet

Het aantal faillissementen in de transportsector is vorig jaar met 75% gestegen tot 155. Bijna een derde van de bedrijven heeft 2009 afgesloten met verlies, meldt Transport en Logistiek Nederland in Zoetermeer in haar conjunctuur-enquête.

Het is nog altijd crisis in de transportsector. 54% van de bedrijven had te maken met minder bedrijvigheid, minder omzet en met minder winst, ten opzichte van het vierde kwartaal in 2008. Hoewel de situatie zich de laatste maanden lijkt te verbeteren, is de stemming in de sector is nog altijd negatief.

Bron: Transport en Logistiek Nederland, Conjunctuurbericht vierde kwartaal 2009 , 29-1-2010

Recessie doet omzet van snijbloemen fors dalen

FloraHolland, 's werelds grootste bloemenveiling verwacht in 2010 geen herstel van de verkoop van bloemen en planten, wel een stabilisatie van de omzet. In het afgelopen jaar daalde de omzet met 200 miljoen euro tot 3,8 miljard, een daling van 5 procent. De omzetsdaling was voornamelijk het gevolg van lage prijzen. De hoeveelheid verwerkte bloemen en planten daalde maar met 1 procent tot ruim 12 miljard stuks. Vooral de omzet van snijbloemen is afgenomen door de recessie.

Bron:De Volkskrant, 6-1-2010

Steeds meer lege winkelpanden

Het aantal leegstaande winkels is in 2009 met 9 procent gestegen. Volgens Locatus, een onderzoeksbureau gespecialiseerd in winkelvastgoed, is het de sterkste stijging van leegstand in de afgelopen tien jaar. Vooral in het tweede deel van 2009 sloot een "dramatisch" aantal winkels de deuren als gevolg van de economische malaise.

Het gaat vooral om winkels van zelfstandigen of kleine winkelbedrijven. Deze panden bevinden zich vooral in de minder populaire winkelgebieden (B- en C-locaties)

Bron:De Volkskrant, januari 2010

Recessie ook bij geefintentie aan goede doelen merkbaar

Vier vijfde van de Nederlanders is van plan in 2010 evenveel geld aan goede doelen te geven als in 2009. 19% van de Nederlanders is van plan het komende jaar minder geld te geven aan goede doelen dan het afgelopen jaar en 2 procent is van plan meer uit te geven. De belangrijke redenen om minder geld te geven aan goede doelen is de verwachting dat men de komende 12 maanden zelf minder te besteden zal hebben en de verwachting zuinig aan te doen vanwege de economische crisis.

Bron: GfK Chari*Scope, november 2009

